

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 14 (76) / 2019
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 14 (76)

2 том

Київ 2019

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодід Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилук Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ніценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талат Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтен Інглаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлису Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растіслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковічово, Словачка Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Глухова Валентина Іванівна, Гомулко Наталія В'ячеславівна АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	9
Дашенко Олена Василівна ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО РИЗИКУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	13
Дергоусова Алла Олександрівна, Жила Ольга Андріївна РОЗРОБКА МАРКЕТИНГОВИХ ЗАХОДІВ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	17
Окуневич Ірина Леонідівна, Оскома Олена Володимирівна, Лазебна Анастасія Анатоліївна АНАЛІЗ ТОП-10 КРИПТОВАЛЮТ ЗА РІВНЕМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОГНОЗ ЇХ МАЙБУТНЬОГО ІСНУВАННЯ	21
Пахота Наталія Вікторівна, Магдик Наталя Анатоліївна ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ...	27
Русіна Юлія Олександрівна, Гафаров Ескендер Мурадович ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	31
Шиндирук Іван Петрович, Шатковська Аліна Миколаївна УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	37

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Власенко Сергій Олексійович, Трішина Софія Олександрівна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА СТАН АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АСПЕКТ	44
Лозо Олена Вячеславівна, Кордій Наталія Геннадіївна ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	50

Товкун Ігор Миколайович, Приблуда Павло Миколайович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЛІСТИНГУ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІТЕНТІВ НА ВАРШАВСЬКІЙ ФОНДОВІЙ БІРЖІ	55
Шварцева Марія Ігорівна, Засядівко Юлія Віталіївна ПОБРАТИМСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ МІСТАМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ.....	59

УДК 336.3

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Глухова Валентина Іванівна

кандидат економічних наук, доцент

завідувач кафедри обліку і фінансів

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Глухова Валентина Ивановна

кандидат экономических наук, доцент,

заведующая кафедрой учета финансов

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского

Glukhova Valentyna

PhD, Docent,

Head of the Department of Accounting and Finance

Kremenchuk Mykhailo Ostohradskyi National University

Гомулко Наталія В'ячеславівна

студентка

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Гомулко Наталья Вячеславовна

студентка

Кременчугского национального университета имени Михаила Остроградского

Homulko Nataliia

Student of the

Kremenchuk Mykhailo Ostohradskyi National University

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

АНАЛИЗ ГОСУДАРСТВЕННОГО ДОЛГА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

ANALYSIS OF THE PUBLIC DEBT AT THE PRESENT STAGE

Анотація. У статті розглянуто сутність державного боргу України, етапи його виникнення в кризових умовах та вплив на економіку країни. Проаналізовано динаміку зовнішнього та внутрішнього боргів за останні десять років, виявлено причини і проблеми державної заборгованості. Визначено основні шляхи скорочення державного боргу України на сучасному етапі.

Ключові слова: державний борг, зовнішній борг, внутрішній борг, заборгованість, ВВП.

Аннотация. В статье рассмотрена сущность государственного долга Украины, этапы его возникновения в кризисных условиях и влияние на экономику страны. Проанализирована динамика внешнего и внутреннего долгов за последние десять лет, выявлены причины и проблемы государственной задолженности. Определены основные пути сокращения государственного долга Украины на современном этапе.

Ключевые слова: государственный долг, внешний долг, внутренний долг, задолженность, ВВП.

Summary. The article considers the essence of the state debt of Ukraine, the stages of its occurrence in crisis conditions and the impact on the economy of the country. The dynamics of external and internal debt over the past ten years is analyzed, the causes and problems of public debt are identified. The main ways of reducing the public debt of Ukraine at the present stage are defined.

Key words: public debt, external debt, internal debt, debt, GDP.

Постановка проблеми. Рівень економічного розвитку країни та її платоспроможність визначається такими показниками, як валовий внутрішній продукт (ВВП), курс національної грошової одиниці до іноземних валют, сальдо платіжного балансу, валовий національний продукт, чистий внутрішній продукт, національний дохід та інші. Проте одним з основних критеріїв розвитку економіки є розмір державного боргу та його динаміка. Управління та обслуговування державного боргу є особливо важливим в контексті тих економічних труднощів, які впродовж останніх років переживає Україна. Розв'язання проблеми обслуговування державного боргу є одним із ключових факторів економічної стабільності в країні. Від характеру врегулювання боргової проблеми в значній мірі залежить бюджетна дієздатність держави, стабільність її національної валюти, а відтак, фінансова підтримка міжнародних фінансових організацій. Необхідність розв'язання цих питань потребує пошуку шляхів вдосконалення механізму управління та обслуговування державного боргу в Україні.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідженню економічної природи та сутності державного боргу, аналізу тенденцій та його розвитку було присвячено чимало праць Дж. Б'юкеннена, Дж. Кейнса, а також В. Андрущенко, Т. Вахненка, В. Базилевич, С. Мочерного, С. Юрія, І. Мірошниченка, В. Шевчука, В. Козюка.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження виникнення, структури і динаміки державного боргу та шляхи його скорочення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існування боргу створює реальні й потенційні проблеми. Наявність державного боргу потребує здійснення щорічних відсоткових платежів, які повинні фінансуватися за рахунок податкових надходжень. За стрімкого зростання таких видатків держава повинна або зменшувати видатки на фінансування

соціально економічних програм, або збільшувати свої доходи. Існування великого державного боргу негативно впливає на економічне зростання країни.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного Кодексу України державний борг — загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору [1].

Збільшення державного боргу в Україні зумовлюється зростанням бюджетного дефіциту та збільшенням витрат на обслуговування та погашення існуючих боргів країни. Розглянемо наступні періоди формування державного боргу України (Табл. 1).

Всі ці процеси протягом досліджуваного періоду (з 2009 по 2018 р.) негативно вплинули на динаміку розмірів зовнішнього та внутрішнього державного боргу (Табл. 2).

Починаючи з 2008 року державний борг України має тенденцію сталого зростання, причиною цього стала світова криза 2008–2009рр., яка мала негативний вплив для України.

Розглянемо тенденцію зовнішнього боргу України за 2009–2018 рр. (Табл. 2).

Слід відзначити, що з 2013 року державний борг України у національній валюті почав зростати. Якщо на початку 2013 року він становив 300025,4 млн. грн, то вже на початку 2014 року 611687,1млн. грн.

Основна причина зростання зовнішнього боргу України у цей період пов'язана зі стрімкою девальвацією гривні, що припала на 2014 та 2015 роки.

У 2015 році загальний державний борг України склав 1572180,2 млн. грн., що у процентному відношенні є збільшенням порівняно з 2014 роком на 42,9%.

У 2016 році продовжувалося збільшення боргу, який на кінець року становив 1929759 млн. грн.

Таблиця 1

Етапи формування державного боргу України

Періоди	Характеристика періоду
2008–2009 рр.	В цей час значно зростає боргове навантаження, що може в перспективі істотно підвищити фінансові ризики й посилити депресивний тиск на всіх економічних агентів. Період характеризується економічною кризою, спричиненою політичною нестабільністю.
2010–2012 рр.	Характеризується посиленням політичної готовності до стабілізації економіки України. Підвищення короткострокових та довгострокових кредитних рейтингів країни.
2013–2014 рр.	У зв'язку із військовим конфліктом на сході України відбулося зростання мільярних видатків, скорочення надходжень валютної виручки від підприємств, які знаходяться в зоні конфлікту, сумнівна політика НБУ, масова втеча капіталів з України все це призвело до фінансово-економічної кризи. За 2014 рік зросли зовнішні зобов'язання органів державного управління та НБУ.
2015- теперішній час.	Здійснення ефективної боргової політики. Вдосконалення нормативно-правової бази, шляхом прийняття базового закону про державний борг

Джерело: побудовано на основі [4]

Таблиця 2

Динаміка обсягу державного боргу України за 2009–2018 рр.

Рік	ВВП, млн. грн.	Державний борг			
		Зовнішній борг	Внутрішній борг	Усього	Відношення розміру державного боргу до ВВП, %
2009	913345	211751,7	105132,9	316884,6	34,7
2010	1082569	276754,6	155489,8	432244,4	39,9
2011	1316600	299413,9	173707,7	473121,6	35,9
2012	1408889	308999,8	206510,7	515510,5	36,6
2013	1454931	300025,4	284088,7	584114,1	40,1
2014	1566728	611687,1	488866,9	1100554	70,2
2015	1979458	1042719,6	529460,6	1572180,2	79,4
2016	2383182	1240028,7	689730	1929758,7	81,0
2017	1982920	1374995,5	766678,9	2141674,4	71,8
2018	3558706	1397217,8	771409,3	1474367,1	60,9

Джерело: побудовано на основі [5]

На кінець 2017 року державний борг України становив 2141674 млн. грн., з яких: зовнішній борг — 1374995,5 млн. грн.; внутрішній борг — 766678,9 млн. грн. У 2018 році загальний державний борг України склав 2122476,5 млн. грн.

Підсумовуючи результати аналізу можна сказати, що загальний обсяг державного боргу України зберігає тенденцію до зростання (хоча і в 2018 році він показав досить незначне зменшення) протягом досліджуваного періоду, що видно з таблиці 2, і це не є сприятливим для зростання економіки країни в цілому.

Поточна економічна ситуація в Україні характеризується загрозливим зростанням боргового навантаження, що виступає одним з базових факторів гальмування розвитку економіки країни.

Основними причинами зростання обсягу державного боргу:

- безпрецедентна політична криза, анексія АР Крим та тривалий військовий конфлікт на сході країни;
- глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури та промислових об'єктів на частині території країни;
- фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене в значній мірі збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу;
- необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків, зокрема НАК «Нафтогаз України» тощо [3]. Дієве управління державним боргом на всіх його етапах, дасть змогу не лише подолати кризову боргову ситуацію, що виникла на сучасному етапі розвитку нашої країни, а й уникнути кризові боргові ситуації та перевантаження видаткової частини державного бюджету в розрізі витрат на обслуговування державного боргу.

Для удосконалення механізму управління державним боргом в Україні необхідно:

- визначити та законодавчо закріпити боргову стратегію України, в якій конкретизовані цілі, завдання і методи їх досягнення на довгострокову перспективу, визначені граничні розміри державного боргу та напрями використання залучених коштів;
- підвищення ролі внутрішніх державних запозичень, зокрема необхідно передбачити можливість залучення коштів фізичних осіб через випуск ощадних облігацій та сприяти розвитку внутрішнього фінансового ринку;
- зменшення обсягів гарантованого зовнішнього боргу для здійснення жорсткого контролю цільового використання коштів суб'єктів господарювання, отриманих під державні гарантії;
- пошук резервів скорочення дефіциту державного бюджету України та шляхи зростання ефективності здійснення видатків;
- визначити напрями використання залучених за допомогою державних позик коштів, надавши пріоритет інвестиційним проектам. Мінімізувати використання запозичених ресурсів для фінансування поточних видатків бюджету [4].

Висновки. Як бачимо, для покращення механізму управління боргом держави та боргової політики в цілому необхідним є здійснення заходів по створенню сприятливих умов, які б забезпечували довіру інвесторів до вітчизняного ринку запозичень, що в висновку призведе до значного підвищення ліквідності ринку та зменшення вартості фінансових інструментів. Також необхідним є визначення та законодавче закріплення боргової стратегії держави. Ефективність боргової політики з управління державним боргом відобразиться в зменшенні боргового навантаження на суб'єкти господарювання та розвитку інвестиційної політики держави.

Література

1. Бюджетний кодекс України (редакція від 20 вересня 2015 року). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>.
2. Герд Е. Управління державним боргом: завдання, цілі, учасники. *Фінанси України*. 2014. № 1. С. 7–21.
3. Лісовенко В., Бенч Л., Бец О. Державний борг: концептуальні засади та макроекономічні аспекти. *Фінанси України*. 2014. № 12. С. 7–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2014_12_3
4. Мірошниченко І. Зовнішня заборгованість України як чинник впливу на економічну безпеку держави в умовах глобалізації. *Облік і фінанси*. 2014. № 3. С. 102–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2014_3_18.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/debtgov/>

Дашенко Олена Василівна

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Дашенко Елена Васильевна

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Dashenko Olena

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО РИЗИКУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ОПЕРАЦИОННОГО РИСКА КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODELING OF OPERATIONAL RISK OF A COMMERCIAL BANK

Анотація. У даній статті досліджено поняття операційного ризику комерційного банку, розкрито сутність системи управління операційним ризиком та розглянуто економіко-математичні моделі, що дозволяють дати оцінку виявленим ризикам. Об'єктом дослідження є капітал, необхідний для покриття операційних ризиків комерційного банку. Предметом дослідження є економіко-математичні моделі прогнозування операційних ризиків.

Операційний ризик – це потенційний ризик для довгострокового існування банківської установи, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів обробки інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи [1].

Методи дослідження емпіричного рівня, які використовуються в цій статті, – це опис того, що таке операційний ризик, його види, інструменти та методи оцінки; аналіз та узагальнення отриманої інформації; на теоретичному рівні використовується гіпотетично-дедуктивний метод.

Ключові слова: аналіз ризиків, операційний ризик, операційна діяльність Банку, моніторинг ризиків.

Аннотация. В данной статье исследовано понятие операционного риска коммерческого банка, раскрыта сущность системы управления операционным риском и рассмотрены экономико-математические модели, позволяющие дать оценку выявленным рискам. Объектом исследования является капитал, необходимый для покрытия операционных рисков коммерческого банка. Предметом исследования является экономико-математические модели прогнозирования операционных рисков.

Операционный риск – это потенциальный риск для долгосрочного существования банковского учреждения, возникающий из-за недостатков корпоративного управления, системы внутреннего контроля или неадекватности информационных технологий и процессов обработки информации с точки зрения управляемости, универсальности, надежности, контролируемости и непрерывности работы [1].

Методы исследования эмпирического уровня, используемые в этой статье, – это описание того, что такое операционный риск, его виды, инструменты и методы оценки; анализ и обобщение полученной информации; теоретически используется гипотетически-дедуктивный метод.

Ключевые слова: анализ рисков, операционный риск, операционная деятельность Банка, мониторинг рисков.

Summary. This article explores the notion of operational risk of a commercial bank, reveals the essence of the operational risk management system and examines economic and mathematical models that allow to assess the identified risks. The subject of the research is the capital needed to cover the operational risks of the commercial bank. The subject of the study is economic and mathematical models of forecasting operational risks.

Operational risk is a potential risk to the long-term existence of a banking institution arising from the deficiencies of corporate governance, internal control systems or the inadequacy of information technology and information processing processes in terms of manageability, versatility, reliability, controllability and continuity of operation [1].

The empirical level research methods used in this article are a description of what operational risk is, its types, tools, and methods of assessment; analysis and synthesis of information received; at the theoretical level, a hypothetical-deductive method is used.

Key words: risk analysis, operational risk, operational activities of the Bank, risk monitoring.

Постановка проблеми. Наявна фінансово-економічна ситуація у світі та Україні впливає на діяльність усіх галузей економіки, включаючи нові виклики для банків. В умовах тривалої нестабільності банківській спільноті доводиться приділяти велику увагу ризикам та керувати ними.

Серед усіх ризиків, які мають вплив на банк, операційні ризики представляють окрему групу через свою специфіку, відсутність системного підходу до аналізу та відсутність критеріїв ідентифікації, що потребують більш детального вивчення. Операційний ризик унікальний тим, що, хоча він зачіпає практично всі сфери діяльності кредитної установи, важко встановити та відокремити його від інших банківських ризиків. Слід зазначити, що щороку з'являються нові види операційного ризику, які впливають на діяльність кредитної установи через розвиток інформаційних та комп'ютерних систем, ускладнення інструментів фондового ринку та вдосконалення бізнес-методів. Тому регулятори всіх країн намагаються постійно вдосконалювати нормативно-правову базу, пов'язану з управлінням операційним ризиком комерційного банку, виходячи з рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду.

Модернізація та вдосконалення системи управління операційними ризиками допомагає стабілізувати банк, підвищити стабільність та підвищити прибутковість, зменшити надання капіталу для операційного ризику та підвищити привабливість банківських послуг для споживачів, тим самим вигравши кредитну установу серед конкурентів. У сучасних фінансових умовах ефективно управління операційними ризиками притаманне довгостроковій стратегії розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в дослідження операційного ризику комерційного банку зробили: А. Камінський, А. Кияк, А. Лобанова, Д. Аллен, Г. Кадінг та К. Фрост.

Постановка завдання. Дослідити сутність операційного ризику комерційних банків та побудувати економіко-математичну модель оцінки операційних ризиків та обґрунтувати її використання.

Виклад основного матеріалу. Операційна діяльність банку — це сукупність технологічних процесів, що пов'язані з документуванням операцій банку, перевірянням, проведенням їх реєстрації у відповідних реєстрах, вивірянням і здійсненням контролю за операційними ризиками [2].

Метою управління операційними ризиками є мінімізація втрат банку та збереження його капіталу й активів та одночасного забезпечення максимально ефективної роботи на основі визначення, підтримки та контролю за прийнятним для банку рівнем операційного ризику [3].

Реалізація даної мети є необхідною умовою для збереження стійкого фінансового стану банку, захисту інтересів його клієнтів та акціонерів.

Для формування ефективних внутрішньобанківських систем управління операційним ризиком, що могли б запобігти виникненню збитків, банкам необхідно розробляти сучасні методики з управління операційним ризиком, які залежить від природи, складності та розміру ризику, а також відповідають єдиному процесу управління ризиками в банку. Розглянемо систему управління операційними ризиками елементи якої представлені в табл. 1.

Оцінка операційного ризику передбачає оцінку вірогідності настання подій та обставин, які призводять до операційних збитків, визначення розміру потенційних збитків та ризик-апетиту до операційного ризику.

Мінімальні вимоги до капіталу для покриття операційного ризику розраховуються наступним чином (1):

$$K_{bia} = a \left[\sum_{i=1}^n \frac{GI}{n} \right], \quad (1)$$

де a — галузевий рівень необхідного капіталу, встановлений комітетом, GI — позитивний щорічний валовий дохід за попередні три роки, n — кількість років, що передують даті розрахунку операційного ризику з попередніх, коли валовий дохід позитивний.

Недоліками даного підходу є те, що він дає завищене значення капіталу під операційний ризик, не дає уявлення про розподіл операційних ризиків за галузями діяльності, не дозволяє зрозуміти значимості для банку окремих категорій операційних ризиків.

Застосування підходу в Україні також ускладнюється тим, що значення коефіцієнту альфа розраховано Базельським комітетом на статистиці європейських банків.

Враховуючи недоліки базового підходу, доцільно розраховувати розмір операційного ризику відповідно до стандартизованого підходу.

Таблиця 1

Елементи системи управління операційними ризиками

Елемент системи управління	Сутність
Виявлення операційних ризиків	Аналіз умов функціонування банку щодо наявності факторів операційного ризику, а саме: аналіз змін у всіх сферах діяльності суспільства, які впливають на діяльність банку, аналіз схильності до операційних ризиків всіх напрямків діяльності банку з урахуванням його пріоритетів, аналіз окремих банківських операцій та інших угод, внутрішніх процедур.
Ідентифікація операційних ризиків	Ідентифікація операційного ризику для всіх систем та обладнання, бізнес-напрямків та продуктів. Використання внутрішніх засобів зв'язку для передачі даних про операційні ризики. Оцінка потенціалу нових продуктів ризику.
Оцінка виявлених ризиків	Базові та модифіковані підходи до вимірювання ризику. Забезпечення та обмеження. Побудова власних моделей.
Моніторинг операційних ризиків	Впровадження елементів автоматизації в процес управління. Постійна перевірка бізнес-ліній на предмет впливу операційного ризику. Розробка внутрішньої звітності щодо операційного ризику.
Контроль і мінімізація операційних ризиків	Розробка організаційної структури, розробка внутрішніх документів, що регламентують здійснення банківських операцій і угод, відповідно до законодавчої та нормативної бази, автоматичне виконання рутинних повторюваних дій, організація поточного навчання та підвищення кваліфікації працівників.

Джерело: складено автором на основі [4]

Сутність стандартизованого методу розрахунку операційного ризику, рекомендованого Базельським комітетом з банківського нагляду (Базель II) полягає у наступному: діяльність банку ділиться на такі напрями: банківське обслуговування фізичних осіб, банківське обслуговування юридичних осіб, фінансування корпоративних клієнтів, здійснення платежів та розрахунків, управління активами, брокерська діяльність, посередницькі послуги, операції на ринку цінних паперів та строкових фінансових інструментів [5]. По кожному напрямку діяльності нарастаючим підсумком визначається валовий дохід, який є показником, що відображає масштаб виробничих операцій і, таким чином, вірогідний масштаб схильності банку операційному ризику по кожному з восьми напрямків діяльності.

Рівень операційного ризику по кожному напрямку діяльності розраховується як добуток валового доходу по даному напрямку діяльності та відповідного коефіцієнту (позначеного буквою β (бета)). β -коефіцієнт показує загальногалузеве

співвідношення збитків від операційного ризику до сумарного обсягу валового доходу за цим напрямком діяльності.

Значення β -коефіцієнту приймаються Банком в розмірі, встановленому Базельським комітетом з банківського нагляду, що представлені в табл. 2.

Отже, сума, необхідна для покриття операційного ризику, розраховується як трирічна середня проста суми рівнів операційного ризику по кожному напрямку діяльності та розраховується за наступною формулою (2):

$$ORC = \frac{\sum \text{роки} 1 - 3 \max[\sum GI_{1-8} * \beta_{1-8}]}{3}, \quad (2)$$

де ORC — сума, необхідна для покриття операційного ризику, GI_{1-8} — обсяг валового доходу по кожному напрямку діяльності, розрахований нарастаючим підсумком з початку року, β_{1-8} — коефіцієнт за кожним напрямком діяльності.

Для оцінки рівня операційного ризику розраховується норматив адекватності регулятивного капіталу

Таблиця 2

Значення бета-коефіцієнтів для бізнес-напрямів

Бізнес-напрямок	β -коефіцієнт
Фінансування корпоративних клієнтів (β_1)	18%
Операції на ринку цінних паперів та строкових фінансових інструментів (β_2)	18%
Банківське обслуговування фізичних осіб (β_3)	12%
Банківське обслуговування юридичних осіб (β_4)	15%
Платежі і розрахунки (β_5)	18%
Посередницькі послуги (β_6)	15%
Управління активами (β_7)	12%
Брокерська діяльність (β_8)	12%

Джерело: [5]

Банку, модифікований з урахуванням необхідності покриття операційного ризику (3).

$$H2 = \frac{PK}{A_p + C_{en} - HKP + ORC} * 100\%, \quad (3)$$

де PK — регулятивний капітал банку, A_p — активи, зменшені на суму створених відповідних резервів за активними операціями, на суму забезпечення у вигляді безумовного зобов'язання або грошового покриття, та зважені на відповідний коефіцієнт ризику залежно від групи ризику, до якої віднесено актив, C_{en} — сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами, HKP — величина непокритого кредитного ризику, ORC — середня за місяць сума, необхідна для покриття операційного ризику [6].

Показник дозволяє оцінити достатність капіталу з урахуванням розміру не тільки кредитних, валютних ризиків і ризику ліквідності, але й операційних ризиків.

Таким чином, для визначення капіталу під операційний ризик використовується економіко-математична модель, заснована лише на економіко-статистичних, евристичних методах визначення ризиків, рекомендованих Базелем II та окремими регулятивними документами Національного банку України.

Висновки. Отже, в статті запропоновано моделі оцінки капіталу під операційний ризик, що базуються на методах визначення ризику в цілях розрахунку достатності капіталу на основі Базеля II та регулятивних документах Національного банку України.

Література

1. Лист Національного банку України Щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту у банках України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/18804>
2. Постанова Національного банку України Про затвердження Положення про організацію операційної діяльності в банках України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/18777>
3. Operational Risk Management in A Commercial Bank / [I. I. Vasiliev, P. A. Smelov, N. V. Klimovskih та ін.]. URL: https://www.researchgate.net/publication/329943653_Operational_Risk_Management_in_A_Commercial_Bank
4. Дьяков А. В. Операционный риск-менеджмент в коммерческом банке / Александр Владимирович Дьяков // Российское предпринимательство. 2011.
5. Янкина А. И. Усовершенствованный метод оценки операционного риска на основе вероятностной модели / А. И. Янкина, Е. Е. Долгова. 2012. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/usovershenstvovanny-metod-otsenki-operatsionnogo-riska-na-osnove-veroyatnostnoy-modeli>.
6. МЕТОДИКА розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні. 2009. URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=28624809>.

УДК 659:113.3

Дергоусова Алла Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри маркетингу

Український державний університет залізничного транспорту

Дергоусова Алла Александровна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры маркетинга

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

Derhousova Alla

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Marketing

Ukrainian State University of Railway Transport

Жила Ольга Андріївна

магістр

Українського державного університету залізничного транспорту

Жила Ольга Андреевна

магістр

Украинского государственного университета железнодорожного транспорта

Zhila Olga

Master of the

Ukrainian State University of Railway Transport

РОЗРОБКА МАРКЕТИНГОВИХ ЗАХОДІВ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

РАЗРАБОТКА МАРКЕТИНГОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ ПРОДВИЖЕНИЯ ПРОДУКЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

DEVELOPMENT OF MARKETING ACTIVITIES FOR THE PROMOTION OF ENTERPRISE PRODUCTS

Анотація. У роботі розглянуто основні інструменти політики просування. Досліджено аспекти впливу комунікацій на маркетингову діяльність підприємства. Запропоновано застосування маркетингових заходів просування для підвищення ефективності діяльності підприємства та залучення нових споживачів.

Ключові слова: маркетингові комунікації, просування, інструменти просування, позиціонування, стратегія розвитку.

Аннотация. В работе рассмотрены основные инструменты политики продвижения. Исследованы аспекты влияния коммуникаций на маркетинговую деятельность предприятия. Предложено применение маркетинговых мероприятий продвижения для повышения эффективности деятельности предприятия и привлечения новых потребителей.

Ключевые слова: маркетинговые коммуникации, продвижения, инструменты продвижения, позиционирования, стратегия развития.

Summary. The main tools of the promotion policy are considered in the paper. Aspects of influence of communications on marketing activity of the enterprise are investigated. It is suggested to use marketing promotion measures to increase the efficiency of the enterprise and attract new customers.

Key words: marketing communications, promotions, promotion tools, positioning, development strategy.

Постановка проблеми. В умовах насиченого ринку недостатньо розробити новий якісний товар, встановити на нього оптимальну ціну і вибрати ефективні канали розподілу. Дедалі більшого значення набуває така складова комплексу маркетингу, як маркетингові комунікації. Система їх спрямована на інформування, переконування, нагадування споживачам про товар фірми, підтримку його збуту, а також створення позитивного іміджу компанії.

З метою збільшення ефективності, комунікаційні програми доцільно розробляти спеціально для кожного сегмента ринкової ніші й навіть для окремих клієнтів, беручи до уваги як прямий, так і зворотний зв'язок між фірмою та клієнтами. Отже, першим етапом комунікаційного процесу є повний аудит потенційних можливостей взаємодії компанії та її продукту з клієнтами. Споживач незалежно від того, що купуватиме, спочатку вивчає рекламні проспекти, радиться з компетентними особами, слухає рекламу по радіо або дивиться по телевізору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження комунікаційної діяльності підприємств та розробленню системи просування присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців. Це: Бернет Дж., С. С. Гаркавенко, Діброва Т. Г., Котлер Ф., Моріарті С., Панкратов Ф. Г., Персі Л., Попова Ж. Г., Ромат Є. В., Россістер Дж., Уеллс У., Шульц Д. та ін. Однак, питання щодо розробки ефективних маркетингових заходів комунікаційної політики все ж таки потребують подальшого дослідження.

Метою даного дослідження є аналіз перспективних заходів просування продукції підприємства, визначення основних проблем та перспективних напрямків покращення просування на ринку молочної продукції.

Виклад основного матеріалу. Згідно концепції маркетингу, відомої під назвою «4Р» (англ. «4Pi»), в комплекс маркетингу включають чотири складові: товар (product), ціна (price), канал розподілу (place) і просування (promotion). Останній елемент комплексу — «просування» означає сприяння продажу, збуту, стимулювання збуту і просування товару. Найчастіше в комплекс просування включають наступні елементи: реклама, стимулювання продажів, особисті продажі, зв'язки з громадськістю. На додаток до цього переліку багато авторів приводять такі засоби п'ятої комунікації, як салони, ярмарки, виставки, поштове розсилання, продаж за каталогами, нетрадиційна реклама (синтетичні засоби комунікації).

У літературі по маркетингу немає єдиної думки з приводу елементів, що включаються в цей перелік, і їхньої значимості для фірми. Найбільш точним, на нашу думку, є наступне визначення Еванса і Бермана: «Просування — це будь-яка форма повідомлень, використовуваних фірмою для інформації, переконання або нагадування людям про свої товари, послуги, образах, ідеях, суспільній діяльності або впливі на

суспільство» [1]. Основні функції системи просування полягають у наступному: стимулювання попиту; створення сприятливих умов для цінової еластичності ринкового механізму попиту та пропозиції; інформування про властивості і види товару, його якості; формування і поширення іміджу і престижу фірми; оповіщення про розпродажі, ярмарки, виставки; нагадування персональним клієнтам про цінову і товарну політику фірми; поширення порівняльної інформації про результати діяльності фірми і фірм-конкурентів; переклад кількісних і якісних характеристик товарів і послуг на мову потреб покупців.

Вибір конкретних видів маркетингових комунікацій, або комунікативних інструментів, таких як реклама, стимулювання збуту, зв'язки із громадськістю, персональний продаж, формує комплекс просування і його структуру.

Медіа канал (media) сукупність засобів поширення реклами, однотипних з погляду способу передачі інформації, які характеризуються однаковим типом сприйняття їх аудиторією (телебачення, радіо та інші). Обираючи медіаканал рекламодавці та рекламні агентства беруть до уваги наступні критерії:

- максимальне охоплення цільової аудиторії;
- відповідність каналу цілям рекламної кампанії;
- співвідношення витрат (ефект реклами);
- доступність каналу;
- наявність альтернативних каналів.

Існує певна послідовність створення комплексу просування. Насамперед виходять із цілей, що їх підприємство намагається досягти на цільовому ринку. Цілями можуть бути забезпечення інформованості про товар, спонування до купівлі, створення позитивного ставлення до товару тощо. Зазвичай розрізняють головні й підпорядковані цілі маркетингових комунікацій (рис. 1) [2].

Головними цілями маркетингових комунікацій є, зокрема, формування попиту і стимулювання збуту.

До підпорядкованих цілей зараховують такі:

- інформування споживачів про підприємство та його товари;
- формування позитивного іміджу підприємства;
- мотивація споживачів;
- формування та актуалізація потреб споживачів;
- стимулювання акту купівлі;
- формування відданості товарній марці;
- нагадування про підприємство та його товар та ін.

Після формування цілей потрібно оцінити чинники, які визначають порівняльну значущість реклами, стимулювання збуту, публік рілейшнз, персональних продажів. Найважливішими серед багатьох є три чинники — тип покупця, тип товару, стадія (етап) життєвого циклу товару.

Наступним важливим рішенням у створенні комплексу просування є визначення бюджету. Зазвичай під час визначення бюджету на просування використовують дві групи методів: неаналітичні та аналітичні.

Рис. 1. Цілі маркетингових комунікацій

Визначивши загальну суму витрат на комплекс просування, підприємство розподіляє кошти між різними елементами комплексу. Обсяг коштів, що виділяються на рекламу, стимулювання збуту, паблік рилейшнз, персональні продажі, значною мірою залежить від значущості кожного елемента з урахуванням уже розглянутих чинників — типу продукту, типу покупця, етапу життєвого циклу товару. Загалом кошти розподіляються на користь найбільш результативних елементів комплексу просування залежно від цілей підприємства.

І нарешті, на завершальному етапі формування комплексу просування здійснюється його оцінка. Вона передбачає відповідь на низку питань, основними з яких є такі:

- чи подано цілі просування у вигляді дієвого комунікативного звернення?
- чи правильно визначено цільову групу споживачів?
- чи правильно вибрано інструменти комплексу просування для впливу на цільову групу споживачів?
- якою мірою кожний елемент комплексу просування впливає на купівлю?

Ідеальною оцінкою ефективності кожного інструменту маркетингових комунікацій було б визначення обсягів продажу, обумовлених кожною додатковою грошовою одиницею (гривнею), витраченою на рекламу, стимулювання продажів, паблік рилейшнз, персональні продажі. Враховуючи труднощі визначення таких показників, орієнтовно оцінюють результативність кожного елемента через визначення поінформованості споживачів, прихильності їх до марки товару та уподобань.

Реалізація комунікаційної політики підприємства здійснюється завдяки комплексу маркетинго-

вих комунікацій, які включають певні інструменти просування. Ці інструменти маркетингових комунікацій складають promotion-mix, до складу якого входять основні засоби, синтетичні та, так звані, новітні (рис. 2) [3].

Не дивлячись на те, що певні інструменти вважаються новітніми, вони вже досить давно й ефективно застосовуються великими і не дуже підприємствами для просування власної продукції.

ТОВ «Харківський молочний завод» існує з 2015 року. Підприємство випускає молочну продукцію, що отримала довіру споживачів у всіх регіонах країни. На даний момент вся продукція заводу відповідає ТУ, ДСТУ з великою кількістю асортиментних позицій.

До продукції підприємства включені: п'ять видів сирних мас, п'ять видів сиркових мас, два види сметани з різною смаковою палітрою, м'які та тверді сири, сметанні десерти з натуральними компонентами наповнювачів, вершкове масло і спреди вершковорослинні від економ до преміум сегменту, плавлені сири. Це торгові марки «Гаврюша», «Вершкові смаколики», «Столиця смаку», Imperator.

Нажаль, на сьогодні підприємство не проводить активну політику просування власної продукції. Тому завод не досить відомий серед українців. Краще з цією торговою маркою знайомі харків'яни.

Таким чином, з метою удосконалення маркетингової комунікаційної політики товариства доцільно застосувати певний комплекс просування, щоби залучити більше споживачів по всій Україні та привернути їх увагу до продукції заводу.

Товариству варто використати в своїй маркетинговій діяльності наступні інструменти комунікацій:

- розробка PR-кампанії для популяризації бренду;

Рис. 2. Складові promotion-mix

- розробка заходів event-маркетингу в точках продажу — супермаркети, магазини-дискаунтери тощо;
- активна рекламна кампанія на регіональному телебаченні;
- активна участь у виставках;
- WOM-маркетингу — забезпечити «вірусне» поширення інформації про бренд в Instagram та інших соціальних мережах.

Тобто, головними складовими комунікаційної стратегії підприємства повинні стати рекламна стратегія, стратегія підприємства у сфері паблік рілейшнз (PR), стратегія підприємства щодо участі у виставках, адже реклама, PR та виставкова діяльність є основними видами маркетингових комунікацій, які підприємство повинне використовувати для досягнення своїх комунікаційних цілей. Вивчення та оцінка стану організації рекламної діяльності ТОВ «ХМЗ» показало, що підприємство потребує удосконалення рекламної кампанії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, популяризація бренду молочної продукції та просування її неможливе без інтенсивного використання інструментів комунікацій, спрямованих на інформування, переконання, нагадування, а також

створення та підтримання на високому рівні позитивного іміджу.

При просуванні бренду «ХМЗ» особливу увагу варто приділяти POS-матеріалам і планогамі розміщення товарів на полиці. Оскільки найбільш впливовим є розміщення рекламної інформації про продукцію на телебаченні, варто звернути увагу на регіональні канали. Також досить впливовим медіаносієм є друкована реклама та реклама на радіо. До того ж не варто забувати про рекламні заходи в місцях продажу товарів. Для виробників молочної продукції досить ефективним засобом просування брендів є семплінг — дегустація.

Також на сьогоднішній день для ТОВ «ХМЗ» одним із найефективніших способів покращення продажів є співпраця з промоутерами, які мають особистий контакт з покупцем.

Отримані дані та запропоновані рекомендації, можуть бути корисними при удосконаленні комплексу маркетингових комунікацій й інших торгових марок молочної продукції.

Перспективами подальших досліджень є формування ефективного комплексу просування для позиціонування продукції заводу та залучення до неї уваги.

Література

1. Гаркавенко, С. С. Маркетинг: підручник [Текст] / С. С. Гаркавенко. Київ: Лібра, 2002. 712 с.
2. Лук'янець, Т. І. Рекламний менеджмент: навч. посібник [Текст] / Т. І. Лук'янець. К.: КНЕУ, 1998 286 с.
3. Дергоусова А. О., Белевцова К. І. Шляхи покращення комунікаційної політики підприємства / А. О. Дергоусова, К. І. Белевцова // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 19.

References

1. Harkavenko, S. S. Marketynh: pidruchnyk [Tekst] / S. S. Harkavenko. Kyiv: Libra, 2002. 712 s.
2. Luk'ianets, T. I. Reklamnyi menedzhment: navch. posibnyk [Tekst] / T. I. Luk'ianets. K.: KNEU, 1998 286 s.
3. Derhousova A. O., Belevtsova K. I. Shliakhy pokrashchennia komunikatsiinoi polityky pidpriemstva / A. O. Derhousova, K. I. Belevtsova // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». 2018. № 19.

УДК 33.336.7

Окуневич Ірина Леонідівна

*старший викладач кафедри фінансів, обліку та маркетингу
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Окуневич Ирина Леонидовна

*старший преподаватель кафедры финансов, учета и маркетинга
Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры*

Okunevych Irina

*Senior Lecturer, Department of Finance, Accounting and Marketing
Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Оскома Олена Володимирівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та маркетингу
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Оскома Елена Владимировна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов, учета и маркетинга
Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры*

Oskoma Olena

*Candidate of Economics, Associate Professor of the
Department of Finance, Accounting and Marketing,
Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Лазебна Анастасія Анатоліївна

*студентка економічного факультету
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*

Лазебная Анастасия Анатольевна

*студентка экономического факультета
Приднепровской государственной академии строительства и архитектуры*

Lazebna Anastasiia

*Student of Economics of the
Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture*

АНАЛІЗ ТОП-10 КРИПТОВАЛЮТ ЗА РІВНЕМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОГНОЗ ЇХ МАЙБУТНЬОГО ІСНУВАННЯ

АНАЛИЗ ТОП-10 КРИПТОВАЛЮТ ПО УРОВНЮ ИХ КАПИТАЛИЗАЦИИ И ПРОГНОЗ ИХ БУДУЩЕГО СУЩЕСТВОВАНИЯ

ANALYSIS OF TOP-10 CRYPTOCURRENCIES BY THE LEVEL OF THEIR CAPITALIZATION AND THE FORECAST OF THE FUTURE EXISTENCE OF THEM

Анотація. Досліджено першу десятку криптовалют за рівнем їх капіталізації.

Ключові слова: криптовалюта, курс криптовалют, біткоїн, альткоїни, віртуальні гроші, засіб платежу.

Аннотация. Исследована первая десятка криптовалют по уровню их капитализации.

Ключевые слова: криптовалюта, курс криптовалют, биткоин, альткойны, виртуальные деньги, средство платежа.

Summary. The first ten cryptocurrencies by the level of their capitalization have been investigated.

Key words: cryptocurrency, cryptocurrency exchange rate, bitcoin, altcoins, virtual money, means of payment.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку інформаційних технологій світ знайомиться з новим видом засобу платежу — криптовалютою. Стосовно цих віртуальних грошей існують суперечливі думки, одні вважають криптовалюту революцією у світі фінансів, інші — злочином, навіть пропонують ввести кримінальну відповідальність за користування криптовалютою. Але поки ідуть суперечки між фахівцями, криптовалюта поступово займає своє місце у фінансовій системі та серед користувачів.

Сама ідея розробки віртуальних грошей почалась у 2008 році. Саме тоді з'явився документ, який говорить про те, що група розробників під загальним псевдонімом Сатоши Накамото працює над створенням унікальної по своїй структурі та використанню грошової системи. Передбачалося, що засоби нового покоління будуть незалежні від світових влади, урядів і державних банків, а також захищені від шахраїв і будь-яких махінацій. Нова система заінтригувала користувачів, і вже через кілька місяців у биткоїна (саме так називали першу крипто валюту) з'явилися перші передплатники.

Інтерес до криптовалюти і кількість грошей, які люди почали витратити на ці електронні гроші, ростуть. Якщо на початку 2016 року доларовий еквівалент використовуваних одиниць криптовалюти оцінювався в 7 млрд. доларів в світовому масштабі, то на 30 вересня 2019 року за даними CoinMarketCap 213,2 млрд. дол. [1].

Кількість самих криптовалют також швидко зростає. У перші два роки після своєї появи, лише біткоїн був єдиною криптовалютою на ринку, а вже у 2011 у нього з'явилися послідовники. Ці нові «віртуальні гроші» отримали загальну назву альткоїни. До березня 2015 було створено вже понад дві тисячі криптовалют. Правда, багато з них так і не набули поширення, і в підсумку вважаються «мертвими», тобто їх вартість дорівнює нулю. На сьогоднішній день «живими» вважаються близько півтори тисячі конкурентів біткоіна. Принаймні криптовалютні

біржі відстежують їх курс і роблять прогнози на перспективу.

У цілому криптовалюта є специфічним інформаційно-комунікаційним інструментом фінансово-економічних відносин, що характеризує наступну технологічну хвилю циклічного розвитку світової економіки [2].

Розглянемо криптовалюти, які за даними Мінфіну України [3] входять до першої десятки за рівнем їх капіталізації, станом на 1 жовтня 2019 року (Табл. 1).

Найпопулярніша криптовалюта Bitcoin була створена в кінці 2008 — початку 2009 років. В даний час капіталізація біткоіна перевищила 149 млрд. дол., що набагато більше, ніж у інших видів віртуальних грошей. Ціна 1 btc подолала планку в 8 тис.дол., що стало черговим досягненням цифрової валюти [3]. Криптовалюта працює на базі алгоритму CryptoNote. В системі використовується технологія, відома, як кільцевий підпис. Вона ускладнює визначення того, скільки було коштів відправлено на інший гаманець, тому що переказ кілька разів надходить на одноразові адреси. Природно, саме Bitcoin виступає в якості основного об'єкту інтересу з боку потенційних інвесторів і предметом торгів на різних криптовалютних біржах.

Ethereum — друга за популярністю та розміром капіталізації (19 млрд.дол.) криптовалюта світу. Незважаючи на порівняно невеликий вік, обсяг торгів ефіріумом або ефіром, як часто називають цей вид цифрових грошей у нашій країні, досяг на даний момент 44 млрд.дол., набагато перевершуючи інші криптовалюти, за винятком біткоіна. Платіжна система Ethereum була запущена в середині 2015 року. За два з невеликим роки криптовалюта змогла впевнено вийти на друге місце. Деякі фахівці саме ефір вважають найбільш перспективним видом віртуальних грошей [4].

Ripple XRP — це третя криптовалюта за капіталізацією (10,8 млрд.дол.) після біткоіна та ефіріума. Вона є централізованою, а не децентралізованою, як

Таблиця 1

Криптовалюти за рівнем капіталізації (USD) станом на 1 жовтня 2019 р.

№ з/п	Назва валюти	Тікер	Капіталізація	Ціна	Об'єм за день
1	Bitcoin	BTC	149 808 750 315	8 337,52	15 242 100 000
2	Ethereum	ETH	19 091 102 728	176,82	7 687 940 000
3	Ripple	XRP	10 792 311 541	0,25	1 335 380 000
4	Tether	USDT	4 131 275 339	1,01	18 917 900 000
5	Bitcoin Cash	BCH	4 049 363 234	224,54	1 747 760 000
6	Litecoin	LTC	3 547 350 699	55,97	2 303 850 000
7	EOS	EOS	2 737 554 603	2,93	1 750 270 000
8	Binance Coin	BNB	2 465 794 898	15,85	127 602 000
9	Bitcoin SV	BSV	1 516 094 862	84,91	227 437 000
10	Stellar	XLM	1 182 957 623	0,06	162 313 000

інші. Підтримкою блокчейна і криптовалюти займається конкретна компанія — Ripple, вона позиціонує свій проект як транскордонну платіжну систему для банків. Швидкість транзакцій тут становить 4 секунди проти більше 2 хвилин у ефіріума і більше години у біткоїна. Традиційні системи такі, як Swift, ще більш повільні — їм потрібно 3–5 днів. XRP, як стверджують розробники, здатний проводити до 1500 транзакцій в секунду 24 години на добу і 52 тижні в році, що в 100 разів більше Ethereum і в 250 ніж у Bitcoin. Проект працює з 2012 року, що дозволило йому стабілізувати роботу системи і підготувати для інституційного використання, як то кажуть на офіційному сайті. Ripple в даний час можна купити на 14 біржах, включаючи Bitstamp, Kraken, Coinone, Bitso і інші. Про готовність використовувати Ripple повідомляли American Express, MoneyGram, Banco Santander, а також Японський банківський консорціум [5].

Tether — криптовалютний токен, випущений компанією Tether Limited у 2014 році, яка стверджує, що його вартість частково забезпечується запасами доларів США, що зберігаються на її банківських рахунках. Основна ідея розробників даного токена полягає в наданні учасникам криптовалютного ринку можливості користуватися стабільним цифровим активом, курс якого прив'язаний до курсу долара США і не відчуває таких сильних коливань, як курси інших криптовалют. Але, хоч компанія Tether Limited і заявляла про паритет між USD і USDT, така тенденція спостерігалася до квітня 2017 року, однак незабаром USDT впав в ціні до позначки \$0,91, а пізніше піднявся до рівня \$1,1. Стрибки курсу тривають донині, а досягти постійного паритету в ціні так і не вдалося. Однією з можливих причин може бути фейкова прив'язка до фіатних валют — багато аналітиків стверджують, що випущена на даний момент кількість USDT просто не підкріплена еквівалентом в USD [6].

Bitcoin Cash — це криптовалюта, яка була створена в результаті хард форка блокчейна Bitcoin 1 серпня 2017 року. Будь-який користувач, у якого був біткойн на момент форка став власником еквівалентної кількості Bitcoin Cash. До цього призвели розбіжності в співтоваристві про те, як боротися з низькою пропускну здатністю мережі. Одна група пропонувала запровадити технологію SegWit2X, яка дозволяла винести частину даних транзакцій за межі блокчейна. Інша, яка в підсумку утворила BCH, пропонувала прибрати обмеження на розмір блоку в 1 МБ. В результаті 95% підтримали перший варіант в основній мережі біткоїна, а решта — створили нову криптовалюту — Bitcoin Cash. Bitcoin Cash (BCH) — найбільш суперечлива криптовалюта на ринку: одні вважають, що BCH є незаконною, інші бачать в ній великий потенціал. Незважаючи на ці думки цифрова валюта за короткий час зайняла лідируючі позиції в топі криптовалют. На даний момент капіталізація BCH перевищує 4 млрд. доларів [7].

Лайткоін (LTC) — це криптовалюта, багато в чому схожа з біткоїном. Проект був запущений 13 жовтня 2011 року [8]. Чарлі Лі (Charlie Lee), творець монети Лайткоін, навіть використовував в якості її основи вихідний код старішої валюти, пояснивши, що створював Лайткоін як «срібло по відношенню до золота біткоїна». Однак між Лайткоїном і біткоїном існує дві основні відмінності:

- лайткоін видобувається швидше біткоїна, завдяки чому перекази здійснюються швидко і дешево;
- максимальний запас Лайткоїна становить 84 млн. монет — в чотири рази більше, ніж у біткоїна.

EOS — це і фінансова структура, і електронна валюта одночасно. Найбільший пакет цих токенів був виставлений на продаж 20.06.2017 року на Міжнародній Блокчейн Конференції Consensus-2017, яка проходила в Нью-Йорку. Саме тоді почалася історія EOS. Головне, чим EOS відрізняється від інших цифрових валют — це те, що тут не стягується комісія за кожну зроблену операцію. І оскільки транзакції повністю безкоштовні, потрібно частково залишати певний обсяг ресурсів, які в подальшому повинні використовуватися з метою обробки вихідних операцій.

Творець Binance і BNB — 41-річний китаєць Чанпен Чжао — особистість екстраординарна. У феноменально короткий навіть для криптовалютної індустрії термін він створив власну біржу, та вивів її в лідери. Binance Coin був запущений в якості Первинної Пропозиції Монет (або ICO) з 26-го червня по 3-є липня 2017 року, 11 днів до відкриття біржі Binance для торгівлі. (<https://www.binance.vision/blockchain/what-is-binance-coin>) З огляду на те, що біржа Binance входить в п'ятірку найбільших, цей маркетинговий крок повністю виправдав себе. Учасники біржі стали активно скуповувати Binance Coin, щоб заощадити на комісійних.

Криптовалюта Bitcoin SV з'явилася завдяки розробникам, яким не сподобалася ідейна складова Bitcoin Cash. Вони провели хардфорк і створили окрему позицію на ринку крипто валюти в листопаді 2018 року. Основою створення Bitcoin SV стало збереження бачення біткоїна, яке заклав Сатоши Накамото. Аббревіатура SV, як раз і означає «версія Сатоши» (Satoshi Version). Розробники зберегли краще від Bitcoin Cash, а саме низькі комісії в мережі, масштабованість і безпеку, а також створені різні фішки для майнерів та інвесторів. Але спільнота криптоінвесторів все ж більшою мірою налаштована негативно до BCHSV. Користувачі серед мінусів відзначають відсутність якихось важливих технічних нововведень. Особливій критиці піддалася ідея команди розробників збільшити блок до 128 Мб. Практика показала, що екосистема погано відреагувала на попереднє збільшення BCH до 32 Мб. Що вже говорити про 4-кратне зростання.

У 2017 році, два розробника вирішили зробити відгалуження від маловідомої тоді системи Ripple.

Спочатку вони використовували в своїй системі такий же протокол, але потім його дорацювали, поліпшили інтерфейс, і назвали «Stellar». У системи відкритий код, а валюта зараз називається Lumen (раніше — Stellar). Крім масштабованості, відкритого початкового коду, використання мультіпідписа та смарт-контрактів, Stellar має низку інших переваг, які виглядають наступним чином: можливість здійснювати мікроплатежі; в цілому щадні комісійні збори за винятком відсотка за угоди і проведення операцій в екосистемі; сумісність цифрової архітектури з іншими продуктами фінансового ринку; підтримка безлічі інших криптовалют та фіатних грошей; робота в онлайн режимі [9].

Фахівці в області криптовалют мають достатній обсяг знань, щоб стверджувати про розвиток подій. У прогнозі грає роль кілька факторів. При цьому, кожен з них окремо особливо не допоможе, а в комплексі вони дають приблизну картину. Серед таких варто виділити: історію проекту та його курсу; ідею; особливості; новинний фон; репутацію серед рядових користувачів та авторитетних компаній; безпеку та довіру.

Майбутнє біткоіна — одна з найбільш обговорюваних тем у сучасній криптоспільноті. Причин для цього декілька. Головна з них — його волатильність. Сотні людей інвестують, а потім з цікавістю спостерігають за ціною монети в надії, що відбудеться стрибок і через деякий час вкладена сума збільшиться в десятки разів. При цьому безліч експертів прогнозували, що біткоін лопне, немов мильна бульбашка. Однак на тлі різних прогнозів перша криптовалюта продовжує існувати, набирати популярність і опускатися до нуля, схоже, не збирається.

Стосовно ефіріума, для більшості експертів ринку було досить дивно бачити, що ціна ЕТН знижувалась набагато швидше, ніж ціни будь-яких інших провідних токенів. Це змусило їх задуматися, чи зможе Ethereum повернути свої позиції або займе більш низьке місце в ТОП-10 криптовалют світу. Ось прогнози різних експертів [10]:

- Кріс МакКлор. Є багато причин, за якими обсяг Ефіріума величезний, і ціна ЕТН буде продовжувати рости;
- CoinDesk. Очевидно, що ЕТН бореться за свою ціну. Якщо йому вдасться утримати свої позиції якийсь час, швидше за все, ціна піде вгору;
- Брайан Шустер, засновник Ark Capital, вважає, що ціна Ethereum досягне 100 000 доларів протягом наступних п'яти років.

Є також багато скептичних або навіть негативних прогнозів, всі з яких стверджують, що такого швидкого падіння ніколи не було, тому неможливо передбачити майбутнє Ефіріума і поведінку ринку. Останній раз, коли ціна на Ефіріум була такою низькою, повернулася в 2017 році і дорівнювала \$91. Зараз Ethereum торгується по 177 доларів, і неможливо передбачити, як буде вести себе валюта у майбутньому.

Для Ріплі останні два роки стали переломними (як і для всього ринку). Курс пройшов кілька етапів, піднявшись з 10 центів до майже 4 доларів, а потім знову злетів до 30 центів. Проте, утворилася якась стабільність, тому можна знову дивитися на майбутнє проекту. Без сумніву, на даний момент криптовалюта Ріплі є однією з найперспективніших для середньої і довгострокових інвестицій. Постійно зростаюча кількість найбільших міжнародних фінансових компаній в списку партнерів проекту дозволяє сподіватися на повсюдне впровадження транскордонних платежів за допомогою XRP. Вже сьогодні банки, які використовують екосистему Ріплі, економлять більше 3,5 \$ на кожній транзакції. Однак не варто забувати про те, що криптовалютний ринок схильний до сильних потрясінь, підставою для яких може стати якась негативна новина.

Обсяг торгів Tether перевищує аналогічний показник біткоіна. За даними Мінфіна України 01.10.2019 об'єм Tether 18,9 млрд. дол. за добу, оборот Bitcoin 15,2 млрд. дол. за добу. (мінфин)Також Tether у вересні запустив нову стабільну монету, прив'язану до офшорного китайського юаня. Tether CNHT прив'язаний до офшорного юаню і доступний у вигляді токена ERC-20 на блокчейне Ethereum [11]. Нова валюта приєдналася до інших стабільних монет Tether, забезпечених доларами США (USDT) і євро (EURT), саме цей факт «стабільності» є вирішальним у придбанні саме цієї криптовалюти.

Bitcoin Cash продемонстрував колосальні результати в 2017 році від початкової ціни в 310 доларів, до максимуму в \$3656 менше ніж за шість місяців і інвестори Bitcoin Cash побачили зростання більш ніж на 1000%. В даний час біткойн-Кеш намагається втриматися на позиції в 225 дол. [3]. Тривалі розробки, націлені на підвищення стабільності мережі і забезпечення сприятливого середовища для бізнесу, можуть стимулювати зростання монети. Криптовалюта, що є форком біткоіна, означає, що вона має надійні технології та функції безпеки. Іншими словами, малоімовірно, що вона зазнає краху і буде знищена в майбутньому.

Стосовно Litecoin, деякі аналітики вважають, що в майбутньому LTC наблизиться до ЕТН, хоча перегнати другу за капіталізацією монету йому поки не вдасться. Команда аналітиків eToro під керівництвом М. Грінспена провела дослідження монети LTC. «Лайткоін має кращі показники щодо обсягу торгів, більше число активних адрес щодо ринкової капіталізації в порівнянні з усіма іншими монетами. Відносний щоденний обсяг платіжних операцій у LTC більше, ніж у будь-якої іншої з проаналізованих криптовалют. Це свідчення того, що лайт — дуже стабільна і активна монета», — говорить Грінспен [12]. Експерти eToro відзначають хорошу масштабованість мережі Litecoin в порівнянні з Bitcoin, швидкі і дешеві транзакції та технологічні удосконалення, які проводяться командою Чарлі Лі. На

їхню думку, всі ці переваги повинні стати своєрідною подушкою безпеки і не допустити падіння лайта.

Блокчейн EOS має великі надії і, безумовно, має великий потенціал, але важливо пам'ятати, що його модель управління блокчейном є експериментальною і все ще перебуває на ранній стадії розробки. EOS може бути відмінною інвестицією для тих, хто хоче додати активи з більш високим ризиком і винагородою в свої портфелі, в той час як ті, хто шукає більш безпечні ставки, можуть мати більший успіх в інших місцях. Успіх EOS як блокчейна і його цінність як криптовалюти будуть залежати від успіху і якості побудованих на ньому dApps, а також від здатності команди залишатися прозорою і прислухатися до побажань і потреб спільноти.

Послугами криптовалютної біржі Binance зараз користуються дуже багато трейдерів, і, будуючи прогнози, фахівці говорять про стрімке збільшення їх числа. На підставі цього можна сміливо припустити, що ціна внутрішньої валюти Binance Coin буде також йти вгору. Таким чином, курс bnb безпосередньо залежить від розвитку самої біржі та її затребуваності як торгової платформи. Сприятливо позначається на прогнозі binance coin і сприяє зростанню вартості токенів і спеціальна політика компанії, яка полягає в навмисному спалюванні монет. Розробники викуповують токени і знищують їх, з метою залишити в обороті всього 100 000 BNB. Таким чином кількість криптовалюти BNB буде менше, а коштувати вона буде дорожче.

Команда проекту Bitcoin SV вибрала складний шлях. Фактично на чільне місце поставлено боротьбу з біткоіном. Аналітики не сумніваються у тому, що у Райта і його друзів є чудові ідеї щодо вдосконалення блокчейна. Але забрати пальму першості у цифрового золота їм навряд чи вдасться. Зараз головним завданням будь-якого проекту є масове прийняття кріпти, що має на увазі доступність її ідей і принципів.

Stellar — досить серйозний проект і за охопленням ринку вже практично наздогнав Ripple, від якого виник спочатку. Однак розраховувати на стільки ж активне зростання, як у Ріпл, експерти все ж не радять. Незважаючи на те, що проект більш чесний і вдосконалений, на стороні Ріпл зараз різні банки і великі корпорації, число яких з кожним днем зростає. Проте аналітики прогнозують активне зростання криптовалюти Stellar протягом наступних кількох років. Вже зараз у неї велика капіталізація при досить низькому курсі. Це може вважатися приводом для інвестування, але тільки з розрахунком на HODL, оскільки ніякого короткострокового прибутку від валюти чекати не варто.

Отже, стосовно того, чи має криптовалюта право на існування і що чекає на неї в майбутньому, то можна сміливо сказати, що так. За 10 років свого існування криптовалюта завоювала багато прихильників. Криптовалюти на сьогодні — не лише об'ек-

тивна реальність, а й суттєвий економічний фактор. В наукових колах, і на рівні урядів різних держав немає єдності щодо того, до якої категорії слід віднести криптовалюту [13]. Але в різних країнах правовий статус криптовалют дуже відрізняється. Найбільш сприятливі умови для розвитку ринку криптовалют надають наступні країни:

США — криптовалюта офіційно вважається децентралізованою віртуальною валютою і повністю прирівнюється до фіантних грошей. Тобто, будь-яка фізична або юридична особа має право використовувати криптовалюту в будь-яких грошових операціях.

Японія — в 2016 році був прийнятий закон, який прирівнює криптовалюту до законного платіжного засобу і повністю надає права, які мають інші валюти.

Німеччина — тут за допомогою криптовалюти можна проводити практично будь-які операції, але до національної валюти вона не прирівнюється, тільки має статус «приватних грошей».

Швейцарія — парламент конфедерації законодавчо затвердив криптовалюту як іноземну валюту.

Норвегія — тут криптовалюта визнана біржовим активом, а не валютою. Формально, громадяни можуть вільно майнити, зберігати і конвертувати їх в іншу валюту, але виконувати торговельні операції неможливо.

Україна входить в ТОП-10 країн світу за кількістю користувачів криптовалютою, проте законодавством це питання досі не врегульоване. Це провокує зростання чорного ринку, маніпуляцій та злочинності навколо цієї теми. Ще в 2014 році НБУ надав листа щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin, в якому запропонував розглядати Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю. А також вказав, що використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються, оскільки це протирічить нормам українського законодавства». На думку багатьох юристів, така позиція НБУ є не зовсім правильною чи зрозумілою. Міністерство фінансів України теж не визнає Bitcoin цінністю.

У Верховній Раді України було зареєстровано два законопроекти, які покликані врегулювати дане питання:

- Законопроект № 7183 від 06.10.2017р. «Про обіг криптовалюти в Україні» [14].
- Законопроект № 7183–1 від 10.10.2017р. «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» [15].

Обидва законопроекти визначають необхідність державного управління в сфері обігу криптовалют, повноваження регулятора визначати порядок створення і діяльності криптовалютних бірж, моніторити криптовалютні транзакції, ідентифікувати суб'єктів криптовалютних операцій. Але 29.08.2019 року обидва проекти були відкликані та зняті з розгляду.

Україна має таку ж проблему, що й більш цивілізовані країни, яка полягає в тому, що технології випереджають законодавство. Адже криптовалюти — це перспективна технологія, вона розвиватиметься, незважаючи на спротив чи нерозуміння. Кількість людей, які довіряють криптовалютам, постійно збільшується, як і кількість тих, для кого це стало бізнесом [16].

Висновки дослідження. Незважаючи на те, що криптовалюта існує в багатьох країнах неформально і прихильники цих нових віртуальних грошей лише намагаються затвердити їх законодавчо, Україна, як і більшість країн світу, увійшла до числа країн-лідерів із використання криптовалют. Не дивлячись на те, що держава не визнає криптовалюту офіційно,

вона стає в Україні одним із способів розрахунків громадян та юридичних осіб. Найбільш популярними в Україні в 2019 р. криптовалютами є Bitcoin, Ethereum, Ripple, Tether, Bitcoin Cash, Litecoin, EOS, Binance Coin, Bitcoin SV, Stellar. Криптовалюта постійно вдосконалюється, розробники працюють над новими, більш надійними методами захисту, деякі країни вводять законодавче регулювання. Аналізуючи динаміку зростання курсів та загальну капіталізацію крипто валют ми бачимо, що вони зайняли помітне місце у світі фінансів. Розвиток та застосування криптовалюти, яка за формою та змістом відрізняється від звичайних паперових грошей, зупинити вже не вдасться.

Література

1. CoinMarketCap. URL: <https://coinmarketcap.com/ru/>
2. Абрамчук М. Ю., Салтикова Г. В., Білоус Ю. Г. Криптовалюта як інформаційно-комунікаційний інструмент фінансово-економічних відносин: обліковий аспект // Інфраструктура ринку, 2018. Вип. 18. 293 с.
3. Мінфін України. URL: <https://minfin.com.ua/currency/crypto/2019-10-01/>
4. Uacoin. URL: <http://uacoin.club/coin/ETC>
5. Ripple. URL: <https://www.ripple.com/company/>
6. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/tether-usdt.asp>
7. BBC NEWS. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-40795000>
8. CryptoHuckers. URL: <https://www.cryptohuckers.club/2018/03/oglyad-kryptovalyuty-laitkoin.html>
9. Stellar. URL: <https://www.stellar.org/roadmap#stellar-core>
10. Chepicap. URL: https://www.chepicap.com/en/news/5656/8-ethereum-price-predictions-for-2019-by-crypto-experts.html?fbclid=IwAR3fOVE2goGuheGm7OckH_yQv80VvuVsG9T2aR5_byIKb4s1YI1ivSqcIXE
11. Coinconomist. URL: <https://coinconomist.com/uk/stejblkoin-na-bazi-yuanya-vid-tether-novij-kriptovalyutnij-indeks-vid-nasdaq-eirdrop-vid-stellar-ta-inshi-novini-vivtorka-10-veresnya/>
12. Bitcoinerx. URL: <https://bitcoinerx.com/cryptocurrency/litecoin/mati-greenspan-looks-in-depth-at-litecoin-usage-plus-feeding-chickens-with-crypto/>
13. Чаплян С., Правовий статус криптовалют // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 2018. № 2. 148 с.
14. Верховна Рада України, офіційний портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684
15. Верховна Рада України, офіційний портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710
16. Миколишин М. М., Була Н. Я. Перспективи розвитку розрахунків із застосуванням крипто валют в Україні // Інфраструктура ринку, 2018, № 25. 729 с.

УДК 37.072

Пахота Наталія Вікторівна

*старший викладач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування
Державний університет інфраструктури та технологій*

Пахота Наталия Викторовна

*старший преподаватель кафедры менеджмента, публичного управления и администрирования
Государственный университет инфраструктуры и технологий*

Pakhota Nataliia

*Senior Lecturer of the Department of Management,
Public Administration and Administration
State University of Infrastructure and Technology*

Магдик Наталя Анатоліївна

*студентка магістратури факультету управління і технологій
Державного університету інфраструктури та технологій*

Магдик Наталья Анатольевна

*студентка магистратуры факультета управления и технологий
Государственного университета инфраструктуры и технологий*

Magdik Nataliia

*Student of the Master's Degree Faculty of Management and Technology
State University of Infrastructure and Technology*

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ СОВРЕМЕННЫХ ВУЗОВ

ORGANIZATIONAL CULTURE AND ITS IMPORTANCE FOR MODERN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Анотація. У статті здійснено теоретичне узагальнення та аналіз сутності та змісту формування організаційної культури науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти на прикладі Державного університету інфраструктури та технологій. Організаційна культура є невидимою частиною закладу вищої освіти та робить його унікальним та конкурентоспроможним на освітньому просторі.

Процес формування організаційної культури складний і довготривалий, що вимагає вмілого застосування різних методів, форм та засобів. Дуже важливо, щоб формування організаційної культури відбувалося індивідуально відповідно до особливостей закладу вищої освіти. Досліджено чинники, які впливають на формування організаційної культури та як наслідок якість освітніх послуг закладів вищої освіти в часі реорганізації закладів вищої освіти України.

Ключові слова: організаційна культура, заклад вищої освіти, науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти.

Аннотация. В статье осуществлено теоретическое обобщение и анализ сущности и содержания формирования организационной культуры научно-педагогических работников высших учебных заведений на примере Государственного университета инфраструктуры и технологий. Организационная культура является невидимой частью высших учебных заведений и делает его уникальным и конкурентоспособным на образовательном пространстве.

Процесс формирования организационной культуры сложный и длительный, требующий умелого применения различных методов, форм и средств. Очень важно, чтобы формирование организационной культуры происходило индивидуально в соответствии с особенностями высших учебных заведений. Исследованы факторы, которые влияют на формирование организационной культуры и на качество образовательных услуг высших учебных заведений во время реорганизации высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: организационная культура, высшие учебные заведения, научно-педагогические работники, соискатели высшего образования.

Summary. The article summarizes the theoretical generalization and analysis of the essence and content of the organizational culture formation of scientific and pedagogical workers of higher education institutions on the example of the State University of Infrastructure and Technology. Organizational culture is an invisible part of the institution of higher education and makes it unique and competitive in the educational space.

The process of forming an organizational culture is complex and time-consuming, requiring the skillful application of various methods, forms and means. It is very important that the formation of organizational culture occurs individually according to the characteristics of the institution of higher education. The factors that influence the formation of organizational culture and as a consequence the quality of educational services of higher education institutions during the reorganization of higher education institutions of Ukraine are investigated.

Key words: organizational culture, institution of higher education, scientific and pedagogical workers, applicants for higher education.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогоднішні реалії життя вимагають постійного проведення змін у культурі закладів освіти. Здійснення цих змін базується на світогляді і політиці керівництва закладу вищої освіти (ЗВО), а також на їхній твердій волі дійсно реалізувати задумане. При наявності твердого волі до проведення намічених змін можна і потрібно починати процес, але не завжди легко знайти правильне рішення, тому що наслідки можуть бути важко передбачувані.

Зацікавленість дослідників до вивчення такого феномена як організаційна культура закладу вищої освіти, зокрема університету передусім це пов'язано з продиктовано глобалізаційними процесами, під вплив яких підпадають і заклади освіти. Вхідження до європейського освітнього простору, розвиток ринкових відносин, які значно змінюють пріоритети і напрями діяльності освітніх закладів, і, як наслідок, посилення конкуренції на ринку освітніх послуг — все це вимагає перегляду ролі вищої освіти в сучасному суспільстві [8].

Вивчення організаційної культури закладу вищої освіти базуються на організаційній культурі підприємств і організацій. При цьому береться до уваги специфіка діяльності ЗВО — форма освітнього процесу, взаємодія між викладачами, між викладачами та здобувачами вищої освіти. Мета такого типу культури є формування організаційної культури в галузі освітнього закладу.

Організаційна культура закладу вищої освіти — це сукупність цінностей, норм, правил, традицій, які поділяються всіма особами, що мають відношення до діяльності ЗВО, на основі яких регулюються їхні взаємовідносини, зокрема між учасниками освітнього процесу: між викладачами, викладачами і здобувачами вищої освіти, викладачами й адміністрацією [4].

Науковці у більшості випадків давали перевагу дослідженню організаційної культури підприємств та організацій. Проблеми організаційної культури освітнього типу закладів вищої освіти тривалий час залишалися поза увагою і сьогодні ще перебувають

в глибині дослідницької практики. Феномен організаційних відносин у вітчизняній освіті почав розглядатися порівняно недавно. Заклад вищої освіти варто сприймати не лише як одну зі сходинок освіти, а як і суб'єкт ринкових відносин, організацію, що надає якісний освітній продукт та має реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Заклад вищої освіти є великою за розмірами організацією, до складу якої входять різні підрозділи. Кожний ЗВО має власну організаційну культуру, свою систему цінностей, уявлень, норм і правил поведінки, які чинять вплив на вибудовування співробітниками моделей власної поведінки.

Організаційна культура закладів вищої освіти є своєрідною, досить ефективною формою життєдіяльності освітніх організацій, що дозволяє говорити про організовану систему, побудовану на принципах самоцінності знання, свободи навчання, яку впевнено можна назвати конкретним способом реалізації ідей вищої освіти. Така організаційна організація ЗВО як інтегрованої системи покликана і здатна виконувати універсальні функції культурної спадщини, бути хранителем, генератором і розповсюджувачем культурних зразків. Організаційна культура українських ЗВО поки ще недостатньо сприяє виконанню ними суспільних функцій. Залишається багато невирішених питань, а серед них головне — створення системи цілеспрямованих дій з формування і розвитку організаційної культури ЗВО.

Формування організаційної культури — є наслідком внутрішніх комунікацій вишу, і одним із засобів підвищення його репутації.

Організаційна культура учасників освітнього процесу — це система цінностей (атмосфера взаємовідносин, стиль керівництва, норми поведінки, правила, традиції тощо), втілена у різних сферах діяльності, і така, що приймається всіма співробітниками та викладачами ЗВО.

У формуванні особистості майбутнього фахівця, його світогляду, професійних якостей провідну роль відіграє викладач ЗВО. Згідно з Національною доктриною освіти, система «викладач — студент», що

діє у закладах вищої освіти, спрямована на формування особистості висококваліфікованого спеціаліста, громадянина, патріота. Дослідження багатьох педагогів і психологів підкреслюють зв'язок процесу формування особистості з тим впливом, який справляє викладач на розум і почуття здобувачів освіти. Викладач ЗВО має бути як висококваліфікованим здобувачем освіти, фахівцем, науковцем, так і вихователем.

Чинник який має безпосередній вплив на характер соціально-психологічного клімату колективу, є його керівник. Характер організаційних відносин у ЗВО, що визначає організаційну культуру, залежить від стилю керівництва, забезпечення оптимальних умов і характеру праці співробітників, міри задоволення домінуючих соціальних потреб викладачів. Ділові й особистісні якості керівника та обраний ним тип управління є провідними чинниками формування і розвитку системи ділових відносин у ЗВО, тому що вони зв'язані з характером дій з управління організацією та виконання викладачами професійної діяльності. Ділові й особистісні якості керівника впливають на сприйняття його трудовим колективом, а отже, і на уявлення викладачів про перспективи розвитку ЗВО, про можливість виконання його місії. Соціальна роль керівника оцінюється співробітниками за його умінням вибудовувати організаційні, ділові та міжособистісні відносини в організації.

Одним із провідних обов'язків керівника у контексті вибудовування організаційної культури закладу вищої освіти є формування міжособистісних взаємовідносин у колективі. Керівник зобов'язаний уміти підтримувати в колективі необхідний баланс між співробітництвом і суперництвом.

Організаційна культура ЗВО здійснює вплив на формування професійної компетентності здобувача освіти. Адже коли здобувач освіти вперше перетинає поріг закладу вищої освіти він намагається увібрати в себе всю атмосферу, яка його оточує, а відтак це залишає відбиток на формуванні професійної компетентності особистості.

Атмосфера ЗВО та його матеріально-технічна база яскраво демонструє відношення адміністрації освітнього закладу до здобувачів освіти, а як наслідок, у здобувачів формується патріотичне ставлення до свого закладу освіти.

Адже коли здобувач відчуває себе потрібним він здатен краще навчатися та самовдосконалюватися. Важливу роль також відіграє викладацький склад ЗВО та його відношення до здобувачів, адже саме викладачі стають прикладом для наслідування не тільки професійних якостей, але й культури спілкування та взаємовідносин у суспільстві.

Під організаційною культурою учасників освітнього процесу слід розуміти усвідомлене застосування у власній професійній діяльності сукупності організаційних цілей вищого освітнього закладу, організаційних цінностей і норм професійної гру-

пи, які приймає і поділяє викладач, які регулюють його взаємини з представниками інших соціальних груп, що задіяні в роботі закладу вищої освіти, та прагнення сприяти розвитку позитивного іміджу закладу вищої освіти.

Організаційна культура є багаторівневою. Відповідно до розмірів організації закладу освіти виокремлюють організаційну культуру ЗВО, організаційну культуру його навчально-наукових інститутів і факультетів, кафедр та інших підрозділів. Слід говорити й про організаційну культуру студентської спільноти.

У сучасних умовах ЗВО засвоюють нові зразки організаційної культури, тому розробляють дві траєкторії її формування: зовнішню — економічний успіх, презентабельність, показники успішності діяльності закладу, тобто комплекс заходів, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності, і внутрішню — підтримка і розвиток зразків професійної діяльності, що мають відображати гуманістичні цінності педагогіки [1].

Цікавим з наукової точки зору є формування організаційної культури у Державному університеті інфраструктури і технологій під час реорганізаційних процесів (конкурс на заміщення посад та зміна навчального корпусу) особливо у період переїзду з серпень, 2018 року. Оскільки, відсутня єдність між професорсько-викладацьким та здобувачами освіти в минулому різних організацій (Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного та Державного економіко-технологічного університету транспорту) [5].

Адже процес реорганізації потягнув за собою низку необхідних звільнень працівників (отримання попередження про звільнення також спровокував низку стресів та переживань працівників університету); створення нового Статуту та переоформлення всіх офіційних документів. Зміни у джерелах надходження та порядку використання коштів та майна Державного університету інфраструктури та технологій, зміни у кадровому, науково-методичному та матеріально-технічному забезпеченню університету. Об'єднання в єдині групи здобувачів вищої освіти також за собою потягнуло низку суперечностей та недовольностей [5].

Для формування організаційної культури ДУІТ потрібно встановити ефективну систему комунікацій, які забезпечують взаємозв'язки не лише вертикального характеру — між адміністрацією й підрозділами, а й між окремими підрозділами університету [9].

Тому необхідним для ефективного розвитку організаційної культури науково-педагогічних працівників Державного університету інфраструктури та технологій є:

- затвердити, ознайомити та ввести в практику кодекс організаційної культури факультету управління і технологій Державного університету інфраструктури та технологій;

- керівництву факультетів (деканам) проводити роз'яснювальні роботи та організувати на факультеті заходи з навчання трудового колективу основам організаційної культури, зокрема нормам і правилам ділової етики та поведінки; нормам і правилам зовнішнього вигляду;
- контролювати зовнішній вигляд науково-педагогічних працівників;
- проведення раз у пів року анкетування щодо стану та змін організаційної культури;
- ефективно застосовувати не лише у святковому, а й у буденному житті трудового колективу стрижневі елементи організаційної культури підприємства: корпоративні кольори, символіку, фірмовий знак організації;
- активно пропагувати серед науково-педагогічних працівників невидимі елементи організаційної культури ДУІТ: місію, основну мету діяльності, стратегію розвитку, базові принципи щоденної

праці, основні цінності та корпоративні свята університету;

- аналіз результатів анкетування;
- введення в дію необхідних змін щодо розвитку організаційної культури, що принесе користь педагогічному колективу і закладу освіти в цілому.

Висновки з даного дослідження і перспективи.

Отже, виконання заходів зі зміни та підтримки розвитку організаційної культури дозволять сформувати в закладах вищої освіти в тому числі і в Державному університеті інфраструктури та технологій ефективну та сильну організаційну культуру.

Таким чином, висока організаційна культура ЗВО спонукає потенціал інтелектуальної і духовної енергії науково-педагогічних працівників економічного профілю на реалізацію поставлених цілей та забезпечує формування морально-етичних цінностей та професійно значущих якостей.

Література

1. Гнезділова К. М. Корпоративна культура викладача вищої школи: навч.-метод. посібник / К. М. Гнезділова. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2013. С.124.
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
3. Захарчин Г. М. Корпоративна культура [Текст]: навч. посібник / Г. М. Захарчин, та ін.; ред.: Г. М. Захарчин. Львів: Новий світ. 2000, 2011. С. 344.
4. Кубко В. П. Експрес-діагностика корпоративної культури вищих навчальних закладів України / В. П. Кубко // Гілея. 2012. Вип. 63. С. 482–488.
5. Офіційний сайт Державного університету інфраструктури та технологій. URL: <http://duit.edu.ua/>
6. Рябова З. В. Моделювання процесу управління якістю освіти в навчальному закладі [Електронний ресурс] / З. В. Рябова // Теорія і методика професійної освіти: електронне наукове фахове видання. 2016. № 9 (1). URL: http://tmpe.eor.by/images/Vol._9/3_16_tmpe_9_ryabova.pdf
7. Соломанидина Т. О. Организационная культура как социально-экономическое пространство управления человеческими ресурсами: дис. д-ра экон. наук / Соломанидина Татьяна Оттовна. Москва, 2003. С. 356.
8. Тимошко Г. М. Соціально-педагогічні основи розвитку організаційної культури в системі управління школою / Г. М. Тимошко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2011. № 17. С. 93–98.
9. Шевченко В. С. Шляхи підвищення корпоративної культури підприємства // В. С. Шевченко Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2017. Вип. 16. С.514–519.

References

1. Gnezdilova KM Corporate culture of the teacher of high school: the teaching method. manual / KM Gnezdilov. Cherkasy: Bohdan Khmelnytsky National Technical University, 2013. P. 124.
2. Law of Ukraine «On Higher Education». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
3. Zaharchin G. M. (2011) Corporative Culture [Text]: Teach. manual / G. M. Zacharzin, et al. ; ed.: G. M. Zaharchin. Lviv: New World. 2000. PP. 344.
4. Kubko V. P. (2012) Express-diagnostics of corporate culture of higher educational institutions of Ukraine / V. P. Kubko // Gilea, Vol. 63. PP. 482–488.
5. Official website of the State University of Infrastructure and Technology. URL: <http://duit.edu.ua/>
6. Ryabova Z. V. (2016). Modeling of the process of quality management of education in an educational institution [Electronic resource] / Z. V. Ryabova // Theory and methods of vocational education: electronic scientific professional edition, vol. 9 (1). URL: http://tmpe.eor.by/images/Vol._9/3_16_tmpe_9_ryabova.pdf
7. Solomannidina T. O. (2003). Organizational culture as a socioeconomic space of management of human resources: diss. Dr. Econ. Sciences / Solomannidine Tatyana Ottavna. Moscow. PP. 356.
8. Timoshko G. M. (2011). Socio-pedagogical bases of development of organizational culture in the system of school management / G. M. Timoshko // Scientific Bulletin of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka, Vol. 17. PP. 93–98.
9. Shevchenko V. S. (2017). Ways of raising the corporate culture of the enterprise // VS Shevchenko Nikolayev National University named after V. O. Sukhomlinsky. Vol. 16. PP. 514–519.

УДК 334.14.01

Русіна Юлія Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

Русина Юлия Александровна

кандидат экономических наук, доцент

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Rusina Julia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Kiev National University of Technologies and Design

Гафаров Ескендер Мурадович

студент

Київського національного університету технологій та дизайну

Гафаров Эскендер Мурадович

студент

Киевского национального университета технологий и дизайна

Gafarov Eskiender

Student of the

Kyiv National University of Technology and Design

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

APPROACHES TO MANAGING THE ENTERPRISE FINANCIAL STABILITY

Анотація. У ринкових умовах господарювання, підприємство функціонує у складному ринковому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує підприємство швидко адаптуватися до нових умов на ринку, та враховувати нестійкість економічного середовища. Головним інструментом у забезпеченні ефективної діяльності підприємства є забезпечення його фінансової стійкості. Автором було розглянуто різні підходи науковців до трактування поняття «фінансова стійкість» і було обґрунтовано, що всі вони збігаються в тому, що фінансова стійкість є основою безпечного функціонування підприємства та дає змогу нарощувати власний потенціал за рахунок як успішного використання власних коштів, так і від залучення їх у інвесторів.

Обґрунтовано основні ознаки фінансової стійкості підприємства. Проведений аналіз підходів до забезпечення фінансової стійкості підприємства та їх і узагальнення дозволили визначити умови, за яких досягається даний вид стійкості. Визначено, що фінансова стійкість підприємства має тісний взаємозв'язок з іншими видами стійкості суб'єкта господарювання та запропоновано класифікацію видів стійкості підприємства. Систематизовано підходи авторів до взаємозв'язку фінансової стійкості та інших характеристик фінансового стану підприємства. Проведений аналіз підходів до забезпечення фінансової стійкості підприємства та їх і узагальнення дозволили визначити умови, за яких досягається даний вид стійкості.

Визначено, що фінансова стійкість здійснює вагомий вплив на прибутковість, оскільки будучи фінансово стійким підприємство має можливості для розширення своєї діяльності, що дозволяє збільшити обсяги прибутку, а отже і підвищити рівень рентабельності, тим самим підвищити свою інвестиційну привабливість. Виділено етапи процесу управління фінансовою стійкістю підприємства.

Ключові слова: фінансова стійкість, фінансовий стан, підприємство, прибутковість, сталий розвиток, ефективна діяльність.

Аннотация. В рыночных условиях хозяйствования, предприятие функционирует в сложной рыночной среде, характеризующейся нестабильностью и постоянной динамикой. Такая среда заставляет предприятие быстро адаптироваться к новым условиям на рынке, и учитывать неустойчивость экономической среды. Главным инструментом в обеспечении эффективной деятельности предприятия является обеспечение его финансовой устойчивости. Автором были рассмотрены различные подходы ученых к трактовке понятия «финансовая устойчивость» и было обосновано, что все они совпадают в том, что финансовая устойчивость является основой безопасного функционирования предприятия и позволяет наращивать свой потенциал за счет как успешного использования собственных средств, так и от привлечения их у инвесторов.

Обоснованы основные признаки финансовой устойчивости предприятия. Проведенный анализ подходов к обеспечению финансовой устойчивости предприятия и их и обобщение позволили определить условия, при которых достигается данный вид устойчивости. Определено, что финансовая устойчивость предприятия имеет тесную взаимосвязь с другими видами устойчивости предприятия и предложена классификация видов устойчивости предприятия, систематизированы подходы авторов к взаимосвязи финансовой устойчивости и других характеристик финансового состояния предприятия. Проведенный анализ подходов к обеспечению финансовой устойчивости предприятия и их и обобщение позволили определить условия, при которых достигается данный вид устойчивости.

Определено, что финансовая устойчивость осуществляет значительное влияние на прибыльность, поскольку будучи финансово устойчивым предприятие имеет возможности для расширения своей деятельности, что позволяет увеличить объемы прибыли, а следовательно и повысить уровень рентабельности, тем самым повысить свою инвестиционную привлекательность. Выделены этапы процесса управления финансовой устойчивостью предприятия.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, финансовое состояние, предприятие, прибыльность, устойчивое развитие, эффективная деятельность.

Summary. Under market conditions, the enterprise operates in a complex market environment characterized by instability and constant dynamics. This environment forces the company to quickly adapt to the new market conditions and take into account the volatility of the economic environment. The main tool in ensuring the effective operation of the enterprise is to ensure its financial stability. The author considered different approaches of scientists to interpretation of the concept of «financial sustainability» and argued that all of them coincide in the fact that financial stability is the basis of safe enterprise functioning and allows to increase own potential at the expense of both successful use of own funds and from their investors involvement.

The basic signs of enterprise financial stability are substantiated. The analysis of approaches to ensure the enterprise financial stability and their generalization allowed us to determine the conditions under which this type of sustainability is achieved. It is determined that the enterprise financial stability has a close relationship with other types of entity stability and proposed classification of firm stability types. The authors' approaches to the relationship of financial stability and other characteristics of the enterprise financial condition are systematized. The analysis of approaches to ensure the enterprise financial stability and their generalization allowed us to determine the conditions under which this type of sustainability is achieved.

It has been determined that financial sustainability has a significant impact on profitability, since being a financially sound company has the potential to expand its operations, which allows to increase profit margins, and thus to increase the level of profitability, thereby increasing its investment attractiveness. The stages of the process of managing the enterprise financial stability are highlighted.

Key words: financial stability, financial condition, enterprise, profitability, sustainable development, efficient activity.

Постановка проблеми. Сталий розвиток функціонування підприємства у швидкозмінній економічній ситуації в країні визначається, в першу чергу, його фінансовим станом. Сформувати стійкий фінансовий стан суб'єкт господарювання може в процесі своєї ефективної економічної діяльності.

Фінансова стійкість підприємства характеризує його спроможність своєчасно і в повному обсязі виконати зобов'язання за бюджетними розрахунками, розрахунками з кредиторами, споживачами, підрядниками та постачальниками, тобто спроможність суб'єкта господарювання здійснювати всі необхідні грошові виплати і розрахунки.

Фінансова стійкість будь-якого господарюючого суб'єкта є невід'ємним поняттям ринкової економіки. Кожне підприємство намагається підтримувати стійкий фінансовий стан, абсолютну ліквідність та платоспроможність. Саме це й обумовлює актуаль-

ність та своєчасність наукового дослідження щодо управління фінансовою стійкістю підприємства.

Аналіз останніх публікацій. Питанням ефективного функціонування підприємств, досягнення ними стабільності у своїй діяльності та сталого розвитку, покращення фінансового стану, аналізу, діагностиці та пошуку напрямів забезпечення фінансової стійкості присвячені праці великої кількості зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема М. С. Абрютіна, Н. В. Алексеєнко, Б. М. Андрюшківа, О. М. Анісімова, С. П. Бараненко, І. О. Бланка, М. Г. Білопольського, Ю. Брігхема, А. В. Василенко, Л. Гапенські, В. М. Гейця, І. Гнеушева, О. В. Єфимова, О. В. Зеткіна, В. В. Ковальова, О. В. Кнейслер, Л. А. Костирко, Т. Г. Логутова, О. М. Мельника, О. В. Мороз, Е. В. Негашева, Р. С. Сайфуліна, Е. С. Стоянова, В. А. Харченко, Ю. С. Цал-Цалко, А. Д. Шеремета.

Постановка завдання. *Мета роботи* полягає в аналізі теоретичних підходів до фінансової стійкості та визначенні шляхів її зміцнення.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою комплексу заходів щодо сприяння розвитку економіки України та її виходу з економічної кризи є забезпечення фінансової стійкості підприємств. В умовах нестабільності зовнішнього середовища та під впливом фінансово-економічної кризи для підприємства все більш актуальною стає проблема стабілізації діяльності підприємства, забезпечення його життєздатності та створення умов подальшого розвитку [1, с. 73].

Фінансова стійкість підприємства є одним з головних факторів ефективного функціонування та розвитку виробництва, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, розвитку конкуренції, підвищення експортних можливостей підприємства, галузі та країни в цілому [2, с. 37].

Фінансова стійкість підприємства є найвагомішою характеристикою фінансового стану і фінансової рівноваги будь-якої економічної системи [3, с. 188]. Стійкий фінансовий стан підприємства характеризує його спроможність вчасно та в необхідних обсягах проводити розрахунки щодо поточної заборгованості, підтримувати свою платоспроможність у несприятливих обставинах, збільшувати обсяги реалізації товарів та послуг, отримувати прибуток. Досягти стійкого фінансового стану можливо за умови достатності власного капіталу, ефективного використання активів та при достатньому рівні рентабельності, ліквідності та можливостях залучення позикових коштів [4, с. 65].

У сучасних умовах економічної нестабільності, мінливості зовнішнього середовища перед вітчизняними підприємствами стоїть складне завдання: мінімізувати негативний вплив різноманітних чинників на діяльність підприємства з метою забезпечення фінансової стійкості, що є запорукою досягнення високих фінансових результатів.

В науковій літературі немає єдиного погляду на сутність категорії «фінансова стійкість», проведений аналіз науково-методичних джерел свідчить про неоднозначність у визначенні цього поняття. Більшість вчених характеризують поняття фінансової стійкості як такого стану підприємства, за якого формується оптимальна структура капіталу, при якій обсяг його власних коштів достатній для погашення всіх його зобов'язань і підприємство має можливості для розширення своєї діяльності, зберігаючи при цьому стійкий фінансовий стан у мінливому економічному середовищі.

Мамонтова Н. А. вважає, що стан підприємства який забезпечує стабільну фінансову діяльність, дозволяє ефективно управляти фінансовими ресурсами, при якому спостерігається перевищення доходів над витратами, забезпечується вільний обіг грошових коштів, безперервний процес виробництва

і реалізації продукції, спостерігається розширення й оновлення виробництва і є його фінансовою стабільністю [5, с. 197].

Кремень В. М. розглядає фінансову стійкість підприємства як його спроможність забезпечувати власну діяльність наявними коштами або запасами і витратами, як здатність господарюючого суб'єкта функціонувати і розвиватися, зберігаючи рівновагу своїх активів та пасивів у швидкозмінних умовах внутрішнього та зовнішнього середовища [6, с. 100]. Також, слід зауважити, що фінансова стійкість тісно пов'язана з поняттям фінансовий стан підприємства, при цьому деякі автори ототожнюють дані поняття, інші ж визначають фінансову стійкість як одну із характеристик фінансового стану поряд із ліквідністю, платоспроможністю, діловою активністю та рентабельністю.

На думку Притуляка Н. М., фінансова стійкість є однією з комплексних характеристик фінансового стану підприємства, що акумулює в собі результати управління фінансовими ресурсами під час їх формування, розміщення та використання, і, таким чином, обумовлює можливість забезпечити стійкі темпи економічного розвитку підприємства на основі стабільного зростання прибутку та капіталу [7, с. 30].

Селезньова М. М. і Іонова А. Ф., Ю. С. Цал-Цалко вважають, що фінансова стійкість — це стан активів (пасивів) підприємства, яке гарантує йому постійну платоспроможність [8, с. 315; 9, с. 204].

Шеремет А. Д. і Сайфулин Р. С. відзначають, що «... фінансовий стан характеризує розміщення і використання коштів підприємства, що обумовлюється ступенем виконання фінансового плану і мірою поповнення власних коштів за рахунок прибутку та інших джерел, а також швидкістю обороту виробничих фондів і особливо оборотних коштів» [10, с. 288]. Отже, фінансовий стан характеризується платоспроможністю підприємства, здатністю вчасно здійснювати платіжні вимоги постачальників, повертати кредити, виплачувати заробітну плату робітникам і службовцям, вносити платежі в бюджет.

Узагальнюючи представлені визначення вважаємо, що найбільш ґрунтовно фінансову стійкість можна охарактеризувати, як стан фінансових ресурсів підприємства, який зможе гарантувати йому безперервність виробничого процесу з подальшою реалізацією продукції, робіт, послуг, а також забезпечити фінансування витрат на розширення суб'єкта господарювання, зміцнення його платоспроможності та конкурентоспроможності, зберігаючи при цьому задовільну структуру капіталу та динамічну фінансову рівновагу активів і пасивів в умовах ринкової нестабільності та мінливості зовнішнього середовища; або як комплексну характеристику фінансового стану підприємства, що дозволяє проаналізувати ефективність використання його капіталу.

Отже, аналізуючи наведені тлумачення поняття фінансова стійкість, можна дійти висновку, що

фінансово стійкому підприємству легше отримати кредитні ресурси, інвестиційні кошти, підібрати постачальників сировини, персонал тощо.

Фінансова стійкість підприємства має тісний взаємозв'язок з іншими видами стійкості суб'єкта господарювання. Білик М. Д. [11], за функціональною спрямованістю класифікує наступним чином стійкість підприємства (рис. 1):

- економічна полягає у забезпеченні прибуткової виробничої та збутової діяльності підприємства та базується на адаптації до постійних внутрішніх і зовнішніх змін;
- соціальна стійкість характеризує стійкість кадрового складу та визначається ефективною мотивацією персоналу, наявністю соціальної захищеності, покращенням умов праці. Саме тому соціальну стійкість часто ототожнюють з кадровою;
- організаційній стійкості характерний високий рівень організації виробництва, достатність внутрішніх ресурсів, наявність зовнішніх відносин з суб'єктами господарювання та ефективне управління персоналом;
- техніко-технологічна стійкість характеризується залежністю від технологічної складової, а саме: продуктивності та інноваційності техніки та технологій, їх енергомісткості та здатності впроваджувати прогресивні методи управління виробництвом для забезпечення власних конкурентних переваг;
- маркетингова стійкість є сукупністю маркетингових стратегій, основним завданням яких є отримання інформації щодо попиту на продукцію, змін ринкової кон'юнктури, ефективності збутової діяльності та реагування на ринкові ризики;
- екологічна стійкість дозволяє визначити вплив підприємства на забруднення навколишнього середовища у процесі господарської діяльності та зменшити його за допомогою використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій та інших сучасних заходів;

- ресурсна стійкість передбачає вирішення завдань раціонального використання ресурсів підприємства, зокрема матеріальних, природних, інформаційних, трудових, фінансових та інших за умов їх обмеженості;
- інноваційній стійкості притаманна необхідність впровадження у виробництво останніх досягнень науки і техніки, проведення НД(К)Р;
- зовнішньоекономічна стійкість передбачає постійні зовнішньоекономічні ринкові зв'язки з метою забезпечення експорту та імпорту продукції, матеріалів та обладнання, залучення інвестиційних ресурсів.

Зважаючи на багатоаспектність категорії фінансова стійкість доцільно обґрунтувати основні її ознаки (рис. 2).

Фінансова стійкість суб'єкта господарювання визначається ефективним використанням власних фінансових ресурсів, що дозволяє забезпечити розширене відтворення, реалізацію різного роду бізнес-програм та програм розвитку та залежить від ефективного формування, розподілу та використання наявних у підприємства фінансових ресурсів.

Проведений аналіз підходів до забезпечення фінансової стійкості підприємства та їх і узагальнення дозволили визначити умови, за яких досягається даний вид стійкості:

- рентабельна (прибуткова) діяльність підприємства;
- рівноважний стан активів та капіталу за умов зміни середовища функціонування;
- наявність у підприємства суми нерозподіленого прибутку;
- стабільне зростання капіталу підприємства, у тому числі і прибутку;
- абсолютна збалансованість фінансових потоків підприємства [12].

Однією з проблем оцінки й аналізу фінансової стійкості є її розмежування з іншими характеристиками фінансового стану підприємства (рис. 3).

Рис. 1. Класифікація стійкості підприємства за функціональною спрямованістю
Джерело: побудовано автором на основі [11]

Рис. 2. Основні ознаки фінансової стійкості підприємства

Джерело: побудовано автором на основі [11; 12]

Отже, фінансова стійкість тісно пов'язана з платоспроможністю, ліквідністю підприємства, що пояснюється насамперед особливостями формування фінансових ресурсів на підприємстві, адже формуючи структуру капіталу менеджери повинні слідкувати за співвідношенням власних і залучених джерел, щоб забезпечити як незалежність, конкурентоспроможність підприємства так і можливість здійснення розрахунків з усіма контрагентами, кредиторами та іншими діловими партнерами. При цьому фінансова стійкість здійснює вагомий вплив на прибутковість, оскільки будучи фінансово стійким підприємство має можливості для розширення своєї діяльності, що дозволяє збільшити обсяги прибутку, а отже і підвищити рівень рентабель-

ності, тим самим підвищити свою інвестиційну привабливість.

Процес управління фінансовою стійкістю підприємства повинен базуватися на наступних етапах:

- проведення ґрунтовного аналізу фінансової стійкості підприємства за аналізований період (розрахунок абсолютних та відносних показників) з подальшим порівнянням з нормативними показниками;
- розробка стратегії управління фінансовою стійкістю з врахуванням попереднього аналізу та можливих ризиків та втілення її у практику функціонування підприємства (це може бути стратегія відновлення фінансової стійкості, стратегія підтримки фінансової стійкості або стратегія стійкого зростання);

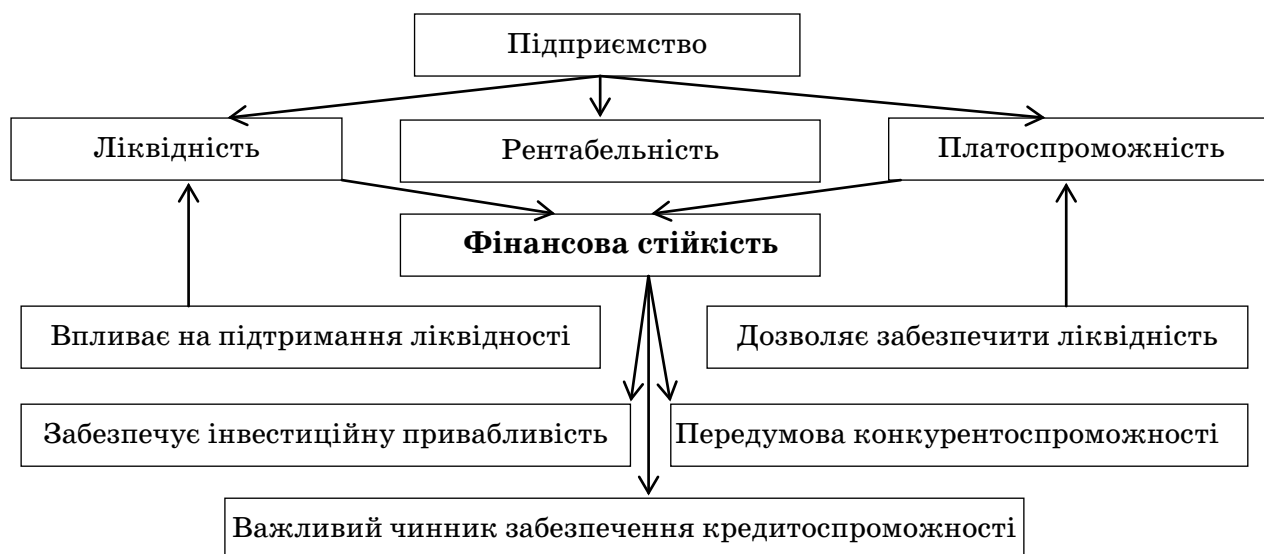

Рис. 3. Взаємозв'язок фінансової стійкості та інших характеристик фінансового стану підприємства

Джерело: побудовано автором на основі [13, с. 91]

- розробка плану підтримки та зміцнення фінансової стійкості підприємства на перспективу;
- контроль реалізації розробленої стратегії та прогнозування майбутніх її показників та рівня фінансової стійкості.

Висновки. Питання зміцнення фінансової стійкості підприємства відноситься до числа найбільш важливих фінансових, оскільки фінансова стійкість визначається ступенем забезпечення запасів і витрат

власними та позиковими джерелами їх формування, співвідношенням обсягів власних і позикових коштів, на кожному підприємстві має бути сформована політика управління нею, визначено етапи процесу управління, обґрунтовано комплекс дій, необхідних для здійснення деталізованих дій менеджерів для підвищення рівня фінансової стійкості та забезпечення ефективної фінансово-результативної діяльності.

Література

1. Юрій Е. О. Зміст управління ліквідністю в стабілізації діяльності підприємства // Вісник Одеського національного університету. Економіка, том 21. Випуск 8(50). 2016. С. 73–77.
2. Король Т. Р. Методичне забезпечення аналізу фінансової стійкості підприємства / Т. Р. Король // Управління розвитком. 2014. № 10. С. 37–39.
3. Мельник О. М. Фінансова стійкість підприємства в сучасній економіці / О. М. Мельник // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку; Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. Економічна. 2010. № 691. С. 188–192.
4. Борецька Н. П. Аналіз і прогнозування фінансової стійкості підприємства / Н. П. Борецька, К. В. Міщенко // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 20. С. 63–66.
5. Усатюк К. К. Фінансова стійкість підприємства / К. К. Усатюк // Науковий вісник НЛТУ України. 2011. С. 196–200.
6. Кремень В. М. Оценка финансовой устойчивости предприятия / В. М. Кремень, С. Я. Щепетков // Актуальні проблеми економіки. 2011. № 1. С. 107–116.
7. Пригуляк Н. М. Ознаки фінансової стійкості — теоретична основа моделювання факторних систем / Н. М. Пригуляк // Економіка. Фінанси. Право. 2011. № 1 С. 26–31.
8. Селезнева Н. Н. Финансовый анализ. Управление финансами / Н. Н. Селезнева, А. Ф. ИONOBA. М.: ЮНИТИ, 2011. 639 с.
9. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник Ю. С. Цал-Цалко. — К.: ЦУЛ, 2002. — 359 с.
10. Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. Финансы предприятий / А. Д. Шеремет. М.: ИНФРА-М, 2004. 343 с.
11. Білик М. Д. Методи фінансового планування і прогнозування в управлінні фінансами // Збірник наукових праць. Київ. Науково-дослідницький економічний інститут. 2009. Вип. 9. С. 79–84.
12. Кравченко М. С. Сутність фінансової стійкості промислового підприємства. Вісник економічної науки України. 2010. № 2 (18). С. 61–63.
13. Табеева Р. Р. Економічний зміст фінансової стійкості підприємства та значення її аналізу на сучасному етапі / Р. Р. Табеева // Культура народів Причорномор'я. 2012. № 252. С. 89–92.

УДК 336.76

Шиндирук Іван Петрович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

Шиндирук Иван Петрович

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Киевский кооперативный институт бизнеса и права*

Shyndyruk Ivan

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

Шатковська Аліна Миколаївна

*студентка магістерської програми
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Шатковская Алина Николаевна

*студентка магистерской программы
Киевского кооперативного института бизнеса и права*

Shatkovskaya Alina

*Master's Program Student of the
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ЗАЩИТЫ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ

IMPROVEMENT OF THE FINANCIAL SERVICE CONSUMER PROTECTION SYSTEM

Анотація. Досліджено основні проблеми надання фінансовими установами послуг та тенденції розвитку системи захисту споживачів їх послуг. Запропоновано заходи із удосконалення захисту споживачів фінансових послуг.

Ключові слова: фінансові послуги, захист споживачів фінансових послуг, споживче кредитування, банки, небанківські фінансові установи.

Аннотация. Исследованы основные проблемы предоставления финансовыми учреждениями услуг и тенденции развития системы защиты потребителей их услуг. Предложены меры по совершенствованию защиты потребителей финансовых услуг.

Ключевые слова: финансовые услуги, защита потребителей финансовых услуг, потребительское кредитование, банки, небанковские финансовые учреждения.

Summary. Are investigated the main problems of providing financial institutions with services and tendencies of development of the system protection consumers of their services. Measures to improve the protection of consumers of financial services are proposed.

Key words: financial services, protection of consumers of financial services, consumer lending, banks, non-bank financial institutions.

Постановка проблеми. Разом із формуванням та розвитком національної фінансової системи, ринку фінансових послуг, зростали та потребували ефективного вирішення ті чи інші аспекти їх функціонування. Серед багатьох таких аспектів окремо виділяється система захисту прав клієнтів фінансових установ на отримання ними якісних продуктів та послуг. У сучасних умовах в Україні сформувалась така модель надання банками та небанківськими фінансовими установами послуг при якій досить часто спостерігаються порушення прав споживачів від порушення нарахувань платежів за послугою (наприклад приховані збори та комісії) до приховування важливої інформації, прямого обману з боку фінансової установи. Тому фінансовий сектор потребує ефективного механізму захисту прав клієнтів фінансових установ. Це дозволить зробити фінансові послуги ще привабливішими і заохотить громадян до ширшого їх використання.

Мета статті. Дослідити найбільш поширенні порушення прав споживачів фінансових послуг. Проаналізувати теперішній стан та дії регуляторів щодо виконання ними відповідних функцій та запропонувати систематизовані методи та інструменти захисту прав споживачів фінансових послуг.

Виклад основного матеріалу. Наразі в Україні на низькому рівні ефективності та дієвості знаходяться механізми захисту прав споживачів фінансових послуг. Це пов'язано, перш за все, з тим, що Закон України «Про захист прав споживачів» приділяє недостатню увагу сфері фінансових послуг, а центральний орган виконавчої влади, який займається питаннями захисту прав споживачів також не досить ефективно вирішує дані питання.

У свою чергу, законодавство, що визначає компетенцію регуляторів ринків фінансових послуг (Національного банку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку), не наділяє їх повноваженнями захисту прав споживачів фінансових послуг, а тому на практиці права та інтереси споживачів даної сфери фактично лишаються поза межами захисту з боку держави.

Більш того, більшість споживачів фінансових послуг взагалі не розуміють та не знають своїх законних прав через вкрай низький рівень їх фінансової грамотності. Такі поняття як кредит, іпотека, страхування, змінювані процентні ставки, інвестиційні фонди, акції або облігації залишаються для значної частини населення невідомими, страшними та складними для розуміння словами.

Багато користувачів фінансових послуг повідомляє про негативний досвід цих операцій — це має наслідком не довіру до сектору (рис. 1)

Як показують дані, ситуація з якістю надання фінансових послуг установами небанківського сектора погіршується — так кількість звернень постійно зростає упродовж останніх чотирьох років з 5539 до 7781. У письмових зверненнях громадян (індивідуальних та колективних) скарги становили — 57% або 3958 звернень; заяви і клопотання — 42,9%, або 2978; пропозицій — 0,1%, або 9 звернень.

Відповідно дещо зросли кількість перевірок і заходів впливу. Проте динаміка останніх у 2016 змінилась, почавши скорочуватись. Це зовсім не засвідчує про ефективну роботу Нацкомфінпослуг, швидше може означати брак відповідних кадрів

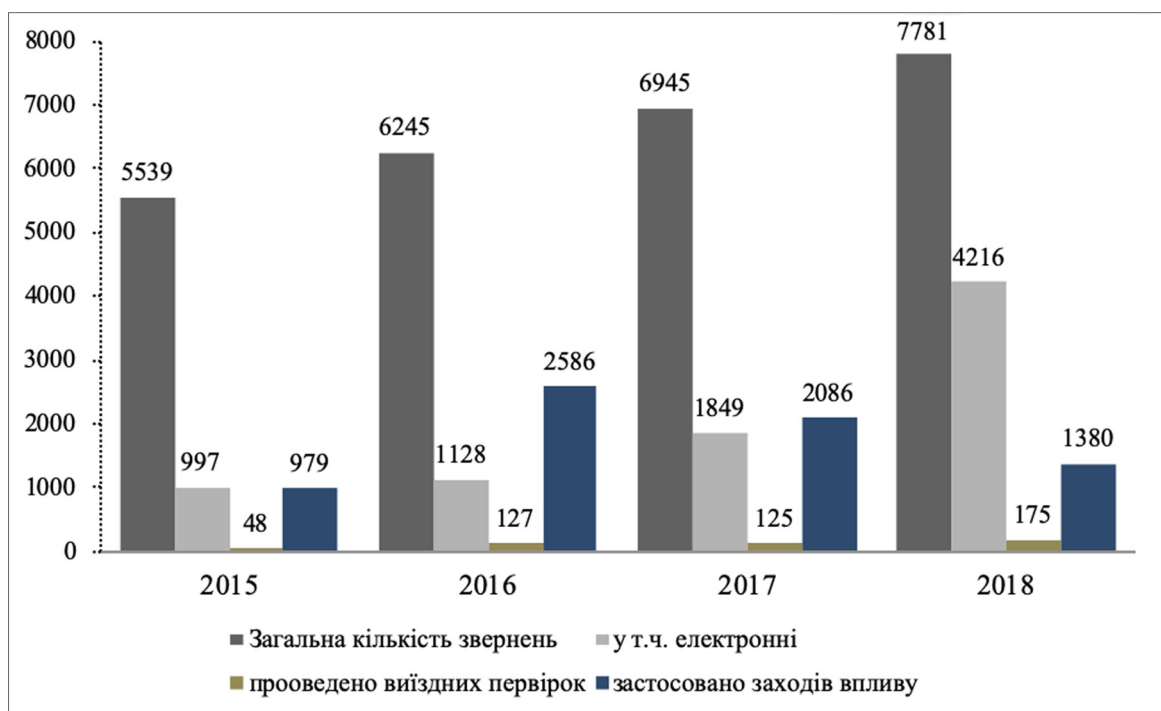

Рис. 1. Показники виконання Нацкомфінпослуг контролюючих функцій [3]

Рис. 2. Розподіл звернень громадян за ринками, % [3]

та не зовсім добросовісне виконання відповідних функцій. Такою побічною ознакою цього є наприклад якість відповідного розділу у річному звіті за 2018 рік, який є менш інформативний у порівнянні із минулими звітами. Найбільше звернень було щодо діяльності страхових компаній — майже 75%, або кожні три з чотирьох — рис. 2.

Зокрема, більшість звернень від споживачів зазначеного виду послуг надійшла з таких питань: порушення строків виплати або зменшення суми страхового відшкодування; відмови у виплаті пені за несвоєчасне страхове відшкодування страховиками; безпідставної відмови у виплаті страхового відшкодування; незгоди щодо визначення розміру

відшкодування, пов'язаних із ремонтом транспортного засобу, тощо. Вирішуються ці питання шляхом донарахування коштів клієнтам страхових компаній — так за період 2016–2018 р. донараховано 290 млн. грн. страхових відшкодувань.

Серед інших питань актуальними залишаються питання врегулювання відносин з фінансовими компаніями та ломбардами (492 звернення, або 7%). Більшість споживачів скаржилася на порушення або невиконання договірних зобов'язань фінансовими установами. Актуальними також залишаються звернення з питань надання послуг кредитними установами — 10,4% (720 звернень), у яких споживачами порушувались питання повернення депозитних

Таблиця 1

**Структура прийнятих рішень за складеними актами про правопорушення
за результатами пруденційного нагляду**

Вид рішення	Рік	Страховики	Кредитні спілки	Фінансові компанії	Ломбарди	Лізингодавці	Адміністратори НПФ та управителі ФФБ та ФОН	Разом
Розпорядження про усунення порушення	2015	138	158	57	24	0	0	377
	2016	99	191	77	17	0	0	384
	2017	62	80	76	17	0	0	235
Розпорядження про виключення з реєстрів та анулювання ліцензій	2015	52	6	0	10	0	0	68
	2016	0	0	55	48	79	16	198
	2017	3	63	59	18	24	3	170
Постанови про накладення штрафів	2015	105	157	183	99	98	11	653
	2016	189	440	383	155	172	14	1353
	2017	171	135	238	99	101	20	764
Накладено штрафів, тис. грн.	2015	631,6	788,8	1150,9	873,8	759,9	27,2	4232,2
	2016	3619,8	5893,9	3864,6	1853	2484,9	66,3	17789,3
	2017	4316,3	1989,0	2649,4	1621,4	1344,1	574,6	12503,3

Джерело: розраховано за даними Нацкомфінпослуг [3]

вкладів кредитними спілками, більшість з яких не знаходяться в Державному реєстрі фінансових установ, але мають невиконані зобов'язання перед вкладниками (понад 200 звернень).

Нижче представлені данні дають змогу додатково проаналізувати показники правопорушень небанківських фінансових компаній, частина з яких є такими, що безпосередньо стосуються якості надання відповідних послуг та опосередковано і прямо захисту інтересів споживачів — табл. 1.

Як звітує Нацкомфінпослуг за результатами розгляду справ про правопорушення, за напрямком пруденційного нагляду у 2017 році, застосовано 1177 заходів впливу (що на 39,2% менше, ніж у 2016 році), з них: — щодо страхових компаній — 236, що на 18,3% менше, ніж у 2016 році; — щодо кредитних спілок — 278, що на 55,9% менше, ніж у 2016 році; — щодо фінансових компаній — 373, що на 142,0% менше, ніж у 2016 році; — щодо лізингодавців — 125, що на 50,2% менше, ніж у 2016 році; — щодо ломбардів — 134, що на 39,1% менше, ніж у 2016 році; — щодо управителів ФФБ та ФОН — 8, що на 66,7% менше, ніж у 2016 році; — щодо суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення — 23, що у 3,8 рази більше, ніж у 2016 році. Протягом 2017 року регулятором застосовано штрафних санкцій на суму 12503,3 тис. грн. У порівнянні з 2016 роком, загальна сума застосованих штрафних санкцій до фінансових установ зменшилась на 29,7%.

Іншим механізмом опосередкованого захисту споживачів є контроль дотримання фінустановами нормативів платоспроможності, капіталізації. У Нацкомфінпослуг на постійній основі забезпечується щоквартальний аналіз звітних даних суб'єктів нагляду на предмет загального фінансового стану фінансової установи, дотримання ними вимог до платоспроможності та інших обов'язкових фінансових нормативів. У останні роки приймається та опрацьовується понад 12 тис пакетів звітних даних.

За результатами здійснення пруденційного нагляду, у тому числі за недотримання встановлених нормативів, ненадання, несвоєчасне надання або надання недостовірної інформації, невиконання раніше застосованих заходів впливу, протягом звітного року складено 1256 актів про правопорушення, що на 39,6% менше, ніж у попередній період, у зв'язку з покращенням виконання небанківськими фінансовими установами та лізингодавцями вимог законодавства з питань регулювання.

Відповідно до статті 41 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Нацкомфінпослуг застосовує до учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг) штрафні санкції за: [1] — провадження діяльності на ринках фінансових послуг, для якої законом встановлені вимоги щодо одержання ліцензії та/або реєстрації, без відповідної ліцензії та/або реєстрації;

- неподання, несвоєчасне подання або подання за відомо недостовірної інформації (звітності);
- ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпорядження.

Серед проблемних питань застосування та стягнення штрафних санкцій, що потребують вирішення у 2019 році, слід відмітити необхідність внесення змін до законодавства в частині надання постановам про накладення штрафних санкцій статусу виконавчого документа.

Інший невирішений аспект застосування штрафів до порушників на даному ринку є прив'язка розмірів штрафів до прожиткового мінімуму чи мінімальних зарплат, які в разі стягнення штрафів оновлять надто малі суми наприклад 12–17 млн. грн. проти ринку з місткість понад 200 млрд. грн. відповідно такі суми штрафів та низьким рівнем сплати менше 30% не спонукають фінансові компанії до відповідної якісної роботи. При цьому останні можуть у судовому порядку оскаржувати такі рішення. Можна рекомендувати змінити підхід до нарахування та стягнення штрафів — закріпивши додаткову базу нарахування цих штрафів на рівні завданої шкоди споживачам, як це передбачено у закордонній практиці. Одночасно потрібно посилити особисту відповідальність власників та топ-посадовців власним майном та коштами за завданні збитки клієнтам.

Закон «Про споживче кредитування», що два роки працює в Україні, виявився нездатним покращити ситуацію із захистом прав споживачів під час отримання фінансованих послуг. Навіть з точки зору надання клієнтам достовірної інформації про вартість послуг, хоча це було його основним завданням. Пропонуються зміни до Закону «Про споживче кредитування», якими передбачається розширити поняття загальних витрат за споживчим кредитом шляхом включення до нього усіх витрат споживача, включаючи додаткові та супутні послуги третіх осіб. Крім того, пропонується уточнити норми Закону щодо укладення договору про споживчий кредит у вигляді електронного документа та використання електронного підпису до та під час підписання такого договору, а також у разі внесення змін до нього.

На даний час основні зусилля регуляторів — НБУ, Нацкомфінпослуг, НКЦПФР спрямовані на виділення напрямку захисту прав споживачів фінансових послуг на розвиток та створення нормативної бази. Щодо напрямів нормативно-правового регулювання протягом 2017–2018 років Нацкомфінпослуг розроблено ряд нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення захисту прав споживачів — табл. 2.

Ситуацію мало змінити ухвалення Верховною Радою законопроекту про захист прав споживачів фінансових послуг (№ 2456д), на яке українські громадяни очікують майже два роки. Але на сьогодні документ розглянуто лише у першому читанні. 11 вересня, Верховна Рада в першому читанні схвалила законопроект «Про внесення змін до деяких зако-

Таблиця 2

Актуальні зміни нормативних актів регулятора щодо захисту споживачів

Вид рішення	Зміст
Розпорядження від 01.06.2017 № 2172	Про затвердження додаткових вимог до договорів страхування життя», яким запроваджено додаткові вимоги до договорів страхування життя, що забезпечить захист прав споживачів при укладанні нових договорів страхування життя та сприятиме виконанню страховиками зобов'язань за договорами страхування життя в повному обсязі
Розпорядження від 14.03.2017 № 537	Про внесення змін до Положення про забезпечення права осіб на доступ до публічної інформації у Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг
Розпорядження від 20.07.2017 № 3238	Про затвердження Методики розрахунку загальної вартості кредиту для споживача, реальної річної процентної ставки за договором про споживчий кредит
Розпорядження від 14.11.2017 № 4258	Про затвердження Вимог до методики розрахунку викупної суми за договором страхування життя
Проект розпорядження від 28.12.2017 № 4657	Про затвердження Переліку відомостей про стан індивідуального пенсійного рахунку застрахованої особи в недержавному пенсійному фонді — суб'єкті другого рівня системи пенсійного забезпечення, які є складовою персональної електронної облікової картки застрахованої особи, та Порядку обміну інформацією між Пенсійним фондом і адміністраторами недержавних пенсійних фондів

Джерело: за даними Нацкомфінпослуг [3]

подавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг» (проект № 1085–1), метою якого є створення належної системи захисту прав споживачів фінансових послуг, усунення прогалин та неузгодженостей в чинній системі нормативно-правового забезпечення захисту прав споживачів [2].

Законопроект передбачає:

- 1) встановлення повноважень державних органів щодо захисту прав споживачів фінансових послуг.
- 2) доповнення відповідних законодавчих актів нормами, які надають органам, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, чіткий перелік повноважень для реалізації завдання захисту прав споживачів фінансових послуг.
- 3) запровадження відповідальності фінустанов за порушення прав споживачів фінансових послуг. Законопроект пропонує надати уповноваженим органам право застосовувати до фінансових установ заходи впливу та накладати на посадових осіб юридичної особи або фізичних осіб — підприємців, які надають фінансові послуги, адміністративні стягнення.
- 4) запровадження однакових правил для банків та небанківських установ у сфері реклами фінансових послуг та надання інформації про них.
- 5) запровадження однакових вимог до реклами послуг, до договорів про надання фінансових послуг, щодо розкриття інформації банками та не банками та однакову відповідальність за порушення прав споживачів послуг. Це дозволить споживачам краще порівнювати різні фінансові продукти, а також створить однакові конкурентні умови для самих фінансових установ.

Проте і самі споживачі мають бути більш уважні, підготовлені та раціональні при використанні послуг фінустанов. Зокрема їм потрібно перед укладенням договору про надання фінансової послуги перевірити

наявність статусу фінансової установи у юридичної особи, а також уважно ознайомитися з усіма умовами договору (перед укладенням договору надати для аналізу примірник договору особі, яка має відповідні знання в сфері).

Особам, які планують укласти договір про надання фінансової послуги, також необхідно звернути увагу на права клієнта на інформацію, визначену статтею 12 Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг». Так, зокрема, фінансова установа повинна забезпечити розміщення для безперешкодного ознайомлення у приміщенні установи в місці надання послуг споживачам свідоцтва про реєстрацію, ліцензій на здійснення діяльності з надання фінансових послуг (у разі, якщо фінансова установа займається діяльністю, яка потребує отримання ліцензії), положень про надання окремих видів фінансових послуг. [1]

Фінансові установи зобов'язані на вимогу споживача фінансової послуги — клієнта надати таку інформацію:

- відомості про фінансові показники діяльності фінансової установи та її економічний стан, які підлягають обов'язковому оприлюдненню;
- перелік керівників фінустанови та її відокремлених підрозділів;
- перелік послуг, що надаються фінансовою установою;
- ціну/тарифи фінансових послуг;
- кількість акцій фінансової установи, які знаходяться у власності членів її виконавчого органу, та перелік осіб, частки яких у статутному капіталі фінансової установи перевищують п'ять відсотків;
- іншу інформацію з питань надання фінансових послуг та інформацію, право на отримання якої закріплено в законах України.

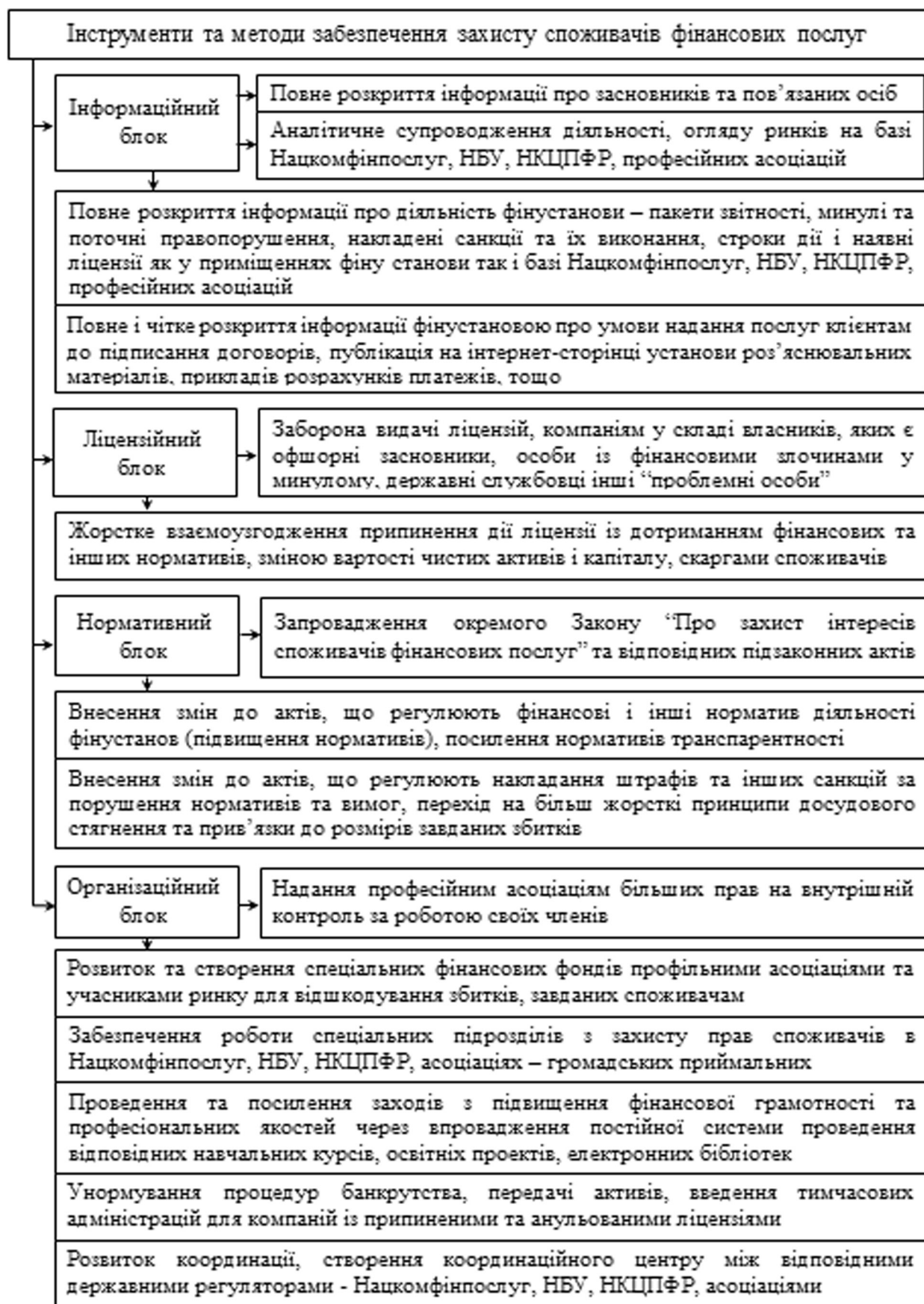

Рис. 3. Рекомендована авторська система захисту прав споживачів прозорість — підвищення ефективності та прозорості підходів до аналізу документів, що надаються фінкомпаніями компаніями Нацкомфінпослуг

При укладенні договору про надання фінансової послуги споживачі фінансової послуги — мають право вимагати у фінансової установи надання балансу або довідки про фінансове становище, підтверджені аудитором (аудиторською фірмою).

Національний банк України також працює у такому напрямку як захист прав споживачів банківських послуг¹. З цією метою НБУ підготував Концепцію захисту прав споживачів фінансових послуг, якою змінює підходи до розкриття банками та небанківськими фінансовими установами інформації про вартість послуг та правил їх спілкування з клієнтами. Крім того, у структурі Національного банку створюється окреме управління, що опікуватиметься захистом прав клієнтів фінансових установ.

По-перше, будуть уніфіковані підходи до розкриття інформації про вартість та інші параметри фінансових продуктів та послуг. На сьогодні на ринку фінансових послуг панує інформаційна асиметрія, коли різні фінансові установи подають інформацію про свої послуги в різних, іноді умисно — оманливих форматах. Це спотворює конкуренцію (адже чесно описані продукти зазвичай виглядають менш вигідними) та не дозволяє клієнту зробити усвідомлений вибір.

По-друге, будуть уніфіковані формати спілкування власне банків з клієнтами під час отримання скарг, визначені строки та зміст звернень та відповідей. Це дозволить банкам отримувати належну інформацію про порушення, а клієнтам обґрунтувану, а не абстрактну відповідь.

По-третє, буде розширено функцію захисту прав споживачів у самому Національному банку. Зокрема, збільшення кількості співробітників, що відповідають за це завдання, дозволить покращити інформованість клієнтів про свої права та надасть НБУ можливість перевіряти дотримання банками правил ринкової поведінки. Фактично НБУ стане «захисником останньої інстанції» для споживачів фінансових послуг у випадках, коли фінансові установи не в змозі забезпечити захист їх прав

Через наявну ситуацію виникає нагальна необхідність створення чіткої системи захисту прав споживачів фінансових послуг, визначення відповідальних

державних органів, встановлення відповідальності за правопорушення.

Ми пропонуємо наступні інструменти та методи забезпечення захисту споживачів, які включатимуть відповідно зміни регулювання, посилення відповідальності фінансових установ за свої дії та їх засновників за вчиненні порушення і завдані збитки створення додаткових фондів, структур для захисту споживачів та інші — рис. 3. Обов'язковою умовою вирішення даних проблем є очищення господарських і апеляційних судів.

а) відкритості — швидке оприлюднення та максимальна інформаційна прозорість та відкритість матеріалів щодо діяльності регулятора, самих фінансових установ;

б) комплексності — поєднання різних методів, інструментів різних регуляторів та саморегулювних організацій в єдину систему запобігання та вирішення відповідних задач захисту споживачів;

в) уніфікація — запровадження єдиних, уніфікованих підходів до фіксації та виявлених порушень, накладання санкцій, проведення контролюючих заходів;

г) інформатизація процедур та послуг — розширення можливостей дистанційних заходів інформування, навчання, перевірки потрібних даних.

Висновки. Така ситуація з дотриманням прав українців під час користування фінансовими послугами знижує довіру громадян до фінансового сектору, гальмує його розвиток та віддаляє від стандартів ЄС. Система захисту прав споживачів фінансових послуг у країнах Євросоюзу посідає одне з провідних місць у політиці, адже це — основа довіри до фінансового сектору та запорука підвищення добробуту громадян завдяки використанню фінансових інструментів, а не навпаки. Серед керівних принципів захисту прав споживачів — принцип відповідального та справедливого ставлення до всіх категорій споживачів фінансових послуг, створення і впровадження механізму досудового вирішення спорів щодо надання фінансових послуг та забезпечення вичерпного розкриття інформації при наданні фінансових послуг і розвитку систем спеціальних гарантійних фондів.

¹ Національний банк планує впровадити нові підходи до захисту прав споживачів фінансових послуг. Прес-резізі НБУ від 12.06.2019, розміщений на сайті НБУ.

Література

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
2. Проект Закону України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг (№ 1085-1). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>.
3. Публічний звіт Нацкомфінпослуг за 2018 рік. URL: <https://www.nfp.gov.ua/files/ZVIT/2018.pdf>.
4. Фінансовий сектор України до 2020 року. Комплексна програма розвитку розроблена Нацкомфінпослуг. URL: <https://nfp.gov.ua/content/koncepciya-rozvitku.html>.

Власенко Сергій Олексійович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Власенко Сергей Алексеевич

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Vlasenko Sergey

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute of the

Yaroslav Mydryi National Law University

Трішина Софія Олександрівна

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Тришина София Александровна

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Trishina Sofia

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute of the

Yaroslav Mydryi National Law University

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ НА СТАН АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ:
УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АСПЕКТ**

**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВЛИЯНИЕ ПРОМЫШЛЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ НА СОСТОЯНИЕ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА:
УКРАИНСКИЙ И ЕВРОПЕЙСКИЙ АСПЕКТ**

**LEGAL REGULATION OF INFLUENCE OF INDUSTRIAL
ENTERPRISES ON THE STATE OF ATMOSPHERIC AIR:
UKRAINIAN AND EUROPEAN ASPECTS**

Анотація. Дана стаття присвячена дослідженню та висвітленню актуального стану забруднення атмосферного повітря в Україні в результаті діяльності промислових підприємств, які з кожним роком роблять же більший викид отруйних речовин в атмосферне повітря не тільки нашої Держави, але й світу в цілому. У основній частині був проведений аналіз чинних норм національного законодавства у сфері захисту атмосферного повітря, а саме: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про охорону атмосферного повітря», Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» де закріплений обов'язковий механізм оцінки впливу на довкілля до початку здійснення суб'єктом господарювання своєї діяльності, норм що регулювали порядок проведення перевірок (як планових так і поза-планових) відповідними органами, який дозволяв уникнути більшості підприємствам відповідальності за ненормовані викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Також були дослідженні норми європейського законодавства, де

дане питання більш чітко регламентоване та закріплене та рівні Директив, які дозволи зменшити кількість небезпечних викидів та сформовано відповідні програми заохочення суб'єктів господарювання. Зроблено аналіз закріпленням на рівні Закону України державних політик у сфері охорони атмосферного повітря від великої кількості забруднюючих викидів та способів зменшення таких викидів насамперед великими підприємствами України. У кінці дослідження було запропоновано застосувати принцип екологізації всієї сфери підприємств тобто перехід до таких методів та засад господарювання, які б забезпечували оптимальне використання ресурсів, на впровадження інноваційних екологічних технологій виробництва і природокористування. У висновках було запропоновано шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства через впровадження європейських механізмів через ратифікацію великої кількості Конвенцій Директив та угод.

Ключові слова: атмосферне повітря, довкілля, екологізація, навколишнє природне середовище, викиди, забруднення, підприємство.

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию и освещению актуального состояния загрязнения атмосферного воздуха в Украине в результате деятельности промышленных предприятий, которые с каждым годом делают же больший выброс ядовитых веществ в атмосферный воздух не только нашего государства, но и мира в целом. В основной части был проведен анализ действующих норм национального законодательства в сфере защиты атмосферного воздуха, а именно: Закон Украины «Об охране окружающей природной среды», Закон Украины «Об охране атмосферного воздуха», Закон Украины «Об оценке воздействия на окружающую среду», где закреплён обязательный механизм оценки воздействия на окружающую среду до начала осуществления субъектом хозяйствования своей деятельности, норм регулирующих порядок проведения проверок (как плановых так и внеплановых) соответствующими органами, который позволял избежать большинством предприятиям ответственности за ненормированные выбросы загрязняющих веществ в атмосферный воздух. Также были исследованы нормы европейского законодательства, где данный вопрос более четко регламентирован и закреплён на уровне директив, которые позволят уменьшить количество опасных выбросов и сформированы соответствующие программы поощрения субъектов хозяйствования. Сделан анализ закреплённым на уровне Закона Украины государственных политик в сфере охраны атмосферного воздуха от большого количества загрязняющих выбросов и способов уменьшения таких выбросов прежде всего крупными предприятиями Украины. В конце исследования было предложено применить принцип экологизации всей сферы предприятий, то есть переход к таким методам и основ хозяйствования, обеспечивающих оптимальное использование ресурсов, на внедрение инновационных экологических технологий производства и природопользования. В выводах были предложены пути совершенствования отечественного законодательства путем внедрения механизмов через ратификацию большого количества Конвенции Директив и соглашений.

Ключевые слова: атмосферный воздух, окружающая среда, экологизация, окружающая естественная среда, выбросы, загрязнение, предприятие.

Summary. This article is devoted to the study and coverage of the current state of atmospheric air pollution in Ukraine as a result of the activities of industrial enterprises, which every year make a greater release of toxic substances into the atmospheric air not only of our state, but also of the world as a whole. In the main part, an analysis of the current norms of national legislation in the field of atmospheric air protection was carried out, namely: the Law of Ukraine «On Environmental Protection», the Law of Ukraine «On Environmental Protection», the Law of Ukraine «On Environmental Impact Assessment», where the obligatory mechanism for assessing the environmental impact is fixed before the business entity begins to carry out its activities, the norms governing the procedure for conducting inspections (both planned and unscheduled) by relevant us, which avoids most of the companies liable for non-normalized emissions of polluting substances into the air. Also, the norms of European legislation were examined, where this issue is more clearly regulated and fixed at the level of directives that will reduce the amount of hazardous emissions and the corresponding programs for encouraging business entities are formed. An analysis is made of state policies in the sphere of protection of atmospheric air from a large amount of polluting emissions fixed at the level of the Law of Ukraine and ways to reduce such emissions primarily by large enterprises of Ukraine. At the end of the study, it was proposed to apply the principle of greening the entire sphere of enterprises, that is, the transition to such methods and fundamentals of management that ensure optimal use of resources, to the introduction of innovative environmental technologies for production and environmental management. The findings suggested ways to improve domestic legislation by introducing mechanisms through the ratification of a large number of Convention Directives and Agreements.

Key words: atmospheric air, environment, greening, natural environment, emissions, pollution, enterprise.

Постановка проблеми. З кожним роком на території України збільшується кількість промислових підприємств, які під час своєї діяльності, так чи інакше, негативно впливають на стан навколишнього природного середовища, зокрема — атмосферного повітря. Станом на сьогоднішній день, Україна займає одну з «лідуючих» позицій щодо

стану забруднення атмосферного повітря внаслідок діяльності зазначених суб'єктів. Такі негативні наслідки настають в результаті використання підприємствами абсолютно застарілих, не ефективних та дешевих технологій, що має своїм наслідком постійні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Тому, проблема забруднення атмосферного

повітря діяльністю потужних підприємств є достатньо гострою та актуальною для сучасної України. Важливого значення набуває питання досконалості національного законодавства у сфері протидії забрудненню атмосферного повітря. Також, у зв'язку з європейською спрямованістю нашої держави, актуальним питанням є аналіз європейських стандартів, екологічного законодавства держав членів Європейського Союзу та шляхи впровадження його позитивного досвіду у норми національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання забруднення та охорони атмосферного повітря стали об'єктом дослідження багатьох вчених, зокрема, О. Гавриленко, В. Конашук [1], Ю. Бойчука, Ю. Куцької [3], О. Баб'яка, Я. Олійника, В. Клименка, Є. Копиці [9] Г. Трегубенко, Д. Нікітіна, Р. Яцишина та ін.

Однак, вищенаведеними вченими проведено детальний аналіз, переважно, загальних положень, в тому числі правових, щодо стану та охорони атмосферного повітря в Україні, не вивчаючи такий спосіб його забруднення як діяльність промислових підприємств, а також не співвідносивши положення національного законодавства у зазначеній сфері з вимогами європейського співтовариства, що дає підстави стверджувати, що обрана тема дослідження є актуальною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Метою статті* є висвітлення актуального стану забруднення атмосферного повітря в Україні в результаті діяльності промислових підприємств; здійснити аналіз чинних положень національного законодавства у сфері охорони атмосферного повітря, норм європейського законодавства та розробити рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як і у світі в цілому, дуже гострою є проблема екологічного стану та вплив на нього інтенсивного зростання промисловості. Головними причинами, що призвели до загрозливого стану довкілля в Україні є: застаріла технологія виробництва та обладнання, висока енергомісткість та матеріаломісткість, що перевищують у декілька разів відповідні показники зарубіжних країн; високий рівень концентрації промислових об'єктів; структура промислового виробництва з високою концентрацією екологічно небезпечних виробництв, відсутність належних природоохоронних систем (очисних споруд, оборотних систем водозабезпечення, тощо); низький рівень експлуатації існуючих природоохоронних об'єктів тощо [1, ст. 162–163].

Основними забруднювачами атмосферного повітря є стаціонарні джерела, до яких належать промислові підприємства, теплові електростанції та котельні. Від цих джерел у повітряний простір України щорічно надходить велика частина за-

бруднювальних речовин (далі — ЗР), які зумовлюють стійке забруднення атмосферного повітря. Щодо кількісних показників, показовим є період 1990–2012 рр. загальні викиди від національних промислових джерел становили 4345,6 тис. т, або 46% щодо 1990 р. [2, с. 70].

Стан забруднення атмосферного повітря напряму залежить від відповідного регіону. В індустріально розвинених районах воно може бути у тисячі разів більшим за середньо-планетарне. Сьогодні в містах забруднення повітря в 15 разів вище, ніж у сільській місцевості, та у 150 разів вище, ніж над океаном. У промислових районах за добу випадає понад 1 т пилу на 1 км, у забруднених містах за рік — більше 1 кг/км пилу і сажі [3, с. 123].

Наведені статистичні дані свідчать про високе техногенне навантаження на атмосферне повітря, що негативно відбивається на загальному рівні екологічної безпеки в цілому по країні. За таких умов принципового значення набувають правові засоби охорони атмосферного повітря, адже саме створення дієвої та ефективної нормативно — правової бази є одним із найважливіших способів реалізації державної політики у сфері охорони атмосферного повітря. Станом на сьогоднішній день створена достатньо розгалужена нормативно-правова база для охорони атмосферного повітря. Підґрунтям якої виступають правові положення, які були закріплені ще радянським законодавством, що, у свою чергу, зумовлює застарілість норм, які не відповідають реаліям сьогодення та інтеграційним напрямкам України, зокрема з Європейським законодавством та Європейським Союзом в цілому.

Основою законодавчого закріплення охорони навколишнього природного середовища, зокрема й атмосферного повітря, став прийнятий 25 червня 1991 р. Закон України № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища», який у статті 5 закріпив, що атмосферне повітря підлягає державній охороні і регулюванню використання на території України, а також закріпив загальні засади державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища. Значення зазначеного закону важко переоцінити, серед науковців його характеризують як «екологічна конституція», оскільки він був першим національним законом, який визначив правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [4].

Прогресивним кроком у сфері охорони атмосферного повітря, стало прийняття 16 жовтня 1992 р. спеціального закону № 2707-ХІІ «Про охорону атмосферного повітря». Відповідно до положень якого, атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища. Цей Закон спрямований на збереження та відновлення природного стану атмосферного

повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище. Він визначає правові і організаційні основи та екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря [5].

Провідну роль у правовій охороні навколишнього природного середовища відіграє інститут нормування. Стаття 5 ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» встановлює наступні нормативи: нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря; нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; нормативи гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел; нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел; технологічні нормативи допустимого викиду забруднюючих речовин; та інші встановлені законодавством нормативи.

Однак, вищенаведені нормативи, в період з 2014 по 1 січня 2019 року, носили суто декларативний характер, оскільки з 2014 р. в Україні було встановлено мораторій на проведення органами державного нагляду (контролю) планових заходів із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, що у свою чергу не давало змогу перевірити дотримання нормативів охорони атмосферного повітря, суб'єктами господарювання. Мораторій на перевірки бізнесу, який діяв протягом 2018 року виключав проведення планових перевірок контролюючими органами, крім органів на які не поширювалась дія мораторію. Позапланові перевірки проводились у разі наявності підстав, передбачених Законом України «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

З 1 січня 2019 року зазначений закон втратив чинність, і як наслідок поновився принцип проведення планових перевірок, який закріпив періодичність перевірок суб'єктів господарювання в залежності від ступеню ризику такого підприємства. У свою чергу, проведення позапланових заходів з інших підстав, крім передбачених Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» забороняється.

Крім нормування, на основі прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 № 2059-УІІІ, було впроваджено нову європейську модель оцінки впливу на довкілля, що зумовлено інтеграцією України до європейської спільноти. Зазначений механізм полягав у необхідності проведення оцінки впливу на довкілля до того як суб'єкт господарювання отримає дозвіл на провадження планової діяльності. На нашу думку, перейняття та впровадження такої моделі оцінки є позитивним, адже процедура проведення екологічної експертизи, яка діяла до 2017 року, передбачала її

здійснення після отримання суб'єктом господарювання дозволу на провадження планової діяльності, що було явно не ефективним. Також, очевидно, позитивною рисою було запровадження Єдиного реєстру оцінки впливу на довкілля, в якому містяться усі матеріали і документи, які необхідні для проведення оцінки впливу на довкілля, що значно зменшував вплив на суб'єкта господарювання з боку владних структур [6, с. 19–20].

Європейське законодавство стосовно якості повітря будується на принципі, відповідно до якого держави-члени Євросоюзу ділять свою територію на декілька зон і агломерацій, у яких держави повинні проводити оцінку рівня забруднення атмосферного повітря з використанням вимірювань, моделювання та інших емпіричних методів і надавати дані про якість повітря Європейській Комісії. Якщо рівень забруднення перевищує граничні або цільові значення, держава-член зобов'язана підготувати план або програму якості повітря для усунення відповідних джерел забруднення. Крім того, інформація про якість атмосферного повітря повинна поширюватися серед громадськості. [7]

Країни Європейського Союзу керуються наступними Директивами (детальніша інформація стосовно законодавства ЄС щодо забруднення атмосферного повітря:

- директива 2008/50/ЄС2 про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи.
- директива 2010/75/ЄС3 про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення).
- директива 2001/81/ЄК щодо державних граничних норм для певних забруднювачів атмосфери
- директива ЄС 2016/22844 про скорочення викидів окремих атмосферних забруднюючих речовин на національному рівні на 2020 та 2030 рр. відповідно до цілей Гетеборзького протоколу.

Нині в ЄС екологічна політика реалізується відповідно до програми «20–20–20». Вона передбачає, що до 2020 р. рівень викидів вуглекислого газу в атмосферу має скоротитися на 20% порівняно з рівнем 1999 р., частка енергії з відновлюваних джерел у загальній структурі енергоспоживання має зрости до 20%, а загальні енерговитрати скоротитися на 20%.

В Україні чинна на сьогодні державна політика у сфері охорони атмосферного повітря сформульована в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI, яким передбачено здійснення одних з таких основних заходів:

- зменшення обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин: стаціонарними джерелами до 2015 р. на 10% і до 2020 р. на 25% базового рівня;
- визначення цільових показників умісту небезпечних речовин в атмосферному повітрі, зокрема для важких металів, неметанових летких органічних

сполук, завислих часток пилу (діаметром менше 10 мікрон) і стійких органічних забруднюючих речовин для їх врахування при встановленні технологічних нормативів викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення [8].

Для певних класів промислових об'єктів в Європейському Союзі вводиться єдиний комплексний екологічний дозвіл, в якому мають бути перераховані всі заходи, необхідні для забезпечення високого рівня охорони навколишнього середовища в цілому (всіх природних середовищ), включно рівні ефективності використання енергії, води та сировини. Перелік речовин, викиди і скиди яких регламентуються дозволами, також обмежено. Обмеження переліку об'єктів нормування та їх екологічних показників дозволяє концентрувати зусилля і ресурси на найбільш значущих напрямках. Нарівні з традиційними показниками — обсягами викидів та скидів — введено показники енергоефективності та ефективності використання сировини (застосування принципу запобігання забруднень) [9, ст. 125–127].

Стан навколишнього природного середовища багато в чому залежить від створення та провадження практичну діяльність ефективних механізмів управління промисловими підприємствами. В останній час набуває розвитку механізм вдосконалення виробничих процесів на засадах екологізації. Оскільки територія України визнана зоною екологічної кризи, то вирішення цього питання є не тільки потребою інтеграції у європейський простір а, у першу чергу, метою є фізичне виживання населення. Досягнення цього, безумовно, як вже загально визнано, можливо тільки завдяки прагненню та дотримання принципів сталого розвитку економіки.

Якщо розглядати екологізацію як процес, то сьогодні більш узагальненим є розуміння його як поступового і послідовного впровадження взаємопов'язаних обґрунтованих організаційних, технологічних, технічних, управлінських та інших рішень, які сприяють підвищенню ефективності використання природних умов і ресурсів, зберігаючи при цьому, а бажано б, покращував якість природного середовища. В умовах глобальної екологічної кризи це можна визначати як головну вимогу сучасності. В соціально-економічному аспекті базою екологізації слід вважати перехід до таких методів та засад господарювання, які б забезпечували оптимальне використання ресурсів, а в технічному — на впровадження інноваційних екологічних технологій виробництва і природокористування [10, с. 74–75].

Інноваційні теоретичні розробки у напрямку екологізації сучасного виробництва вказують шляхи, за якими вона повинна реалізуватись у практичній діяльності. Рух у напрямку екологізації, в свою

чергу, потребує зворотного зв'язку з боку суспільства у вигляді не тільки теоретичної згоди, але й практичної підтримки переходу до екологічного виробництва. На думку ряду вчених, вирішення глобальних екологічних проблем пов'язані з переходом до біоекономіки як нового економічного устрою. Зокрема, розвиток біотехнологій нерідко розглядають як один з двигунів екологічно сталого виробництва і створення різноманітних інноваційних продуктів, здатних пом'якшити або навіть вирішити деякі глобальні проблеми людства. Екологізація на основі використання живих організмів у виробничому процесі повністю відповідає її сутності. Це стосується, передусім такої галузі сучасного виробництва, як біотехнології, розвиток якої у останній час є досить стрімким. Використання нових біотехнологій, в першу чергу, передбачається у таких галузях економіки, як сільське господарство, медицині, фармакологія, хімічна промисловості, енергетика. При цьому, ці галузі розглядаються як кінцеві виробники продуктів біоекономіки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сьогоднішній день, законодавство Європейського Союзу в частині охорони навколишнього середовища є одним з найбільших прогресивних і досконалих. Питання вирішення основних екологічних проблем України відіграє важливу роль у міжнародному співробітництві, що обумовлюється їхнім глобальним характером і територією поширення забруднень. Тому, серед пріоритетів міжнародної діяльності України є розробка та вдосконалення природоохоронного законодавства. Україна повинна рухатись шляхом зменшення негативного впливу численних промислових підприємств на навколишнє природне середовище, зокрема — атмосферне повітря. Це, також обумовлюється необхідністю зміни характеру процесів виробництва, яке має взяти вектор екологізації та захисту природного середовища від негативного впливу забруднюючих речовин. Ратифікація великої кількості міжнародних, зокрема європейських, конвенцій, директив та угод дає можливість розробити таку правову модель, яка дасть змогу покращити стан атмосферного повітря на території нашої держави. Для поліпшення екологічних характеристик промислового виробництва, має бути забезпечений повний перехід на сучасні способи та технології виробництва; запроваджена система економічного стимулювання підприємств і організацій до скорочення шкідливих викидів і поліпшення загального екологічного стану виробництва шляхом надання відповідних пільг, а також проведення інших прогресивних заходів, які будуть відповідати сучасному екологічному становищу України.

Література

1. Конащук В. Л. До питання про вирішення еколого-економічних проблем діяльності промислового підприємства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. № 2. С. 71–77.
2. Баштаннік М. П., Жемера Н. С., Кіптенко Є. М., Козленко Т. В. Стан забруднення атмосферного повітря над територією України. Наукові праці УкрНДГМІ. 2014. № 266. С. 70–93.
3. Дубовіч І. А., Куцька Ю. І. Еколого-економічні засади охорони та використання атмосферного повітря в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. № 24.7. С. 121–127.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 05.10.2019).
5. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 р. № 2707-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12> (дата звернення: 05.10.2019).
6. Богдан І. С. Правовий режим охорони атмосферного повітря в Україні / І. С. Богдан, А. В. Деркач. Грані права: XXI століття: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 18–21.
7. Законодавчі заходи та бізнес-стимулювання щодо боротьби із забрудненням повітря у країнах з розвинутою економікою. Європейський інформаційно-дослідницький центр. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29405.pdf> (дата звернення 05.10.2019).
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення 05.10.2019).
9. Копиця Є. М. Правові засади нормування у галузі охорони атмосферного повітря: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків. 2016. 193 с.
10. Гахович Н. Г. Стан і проблеми екологізації промислового виробництва. Економіка України. 2008. № 4. С. 73–81.

References

1. Konashhuk V. L. (2016) Do py'tannya pro vy'rishennya ekologo-ekonomichny'x problem diyal'nosti promy'slovogo pidpr'yemstva [About the solving of environmental and economic problems at the industrial enterprise]. Economic Bulletin of Zaporizhzhya state engineering Academy, no. 2, pp. 71–77. (in Ukrainian)
2. Bashtannik M. P., Zhemera N. S., Kiptenko Ye. M., Kozlenko T. V. (2014) Stan zabrudnennya atmosferного povitrya nad tery'toriyeyu Ukrayiny' [Air pollution state the territory of Ukraine]. Scientific works of UkrNDHMI, no. 266, pp. 70–93. (in Ukrainian)
3. Dubovich I. A., Kucz'ka Yu. I. (2014) Ekologo-ekonomichni zasady' oxorony' ta vy'kory'stannya atmosferного povitrya v Ukrayini [Ecological and economic principles of air protection and use in Ukraine]. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, no. 24.7, pp. 121–127. (in Ukrainian)
4. Verhovna Rada Ukrayiny' (25.06.1991). Zakon Ukrayiny' «Pro oxoronu navkoly'shn'ogo pry'rodnogo sere-dovy'sha» [Law of Ukraine «On Environmental Protection»], no. 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (accessed: 05.10.2019). (in Ukrainian)
5. Verhovna Rada Ukrayiny' (16.10.1992). Zakon Ukrayiny' «Pro ohoronu atmosferного povitrya» [Law of Ukraine «On Air Protection»], no. № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12> (accessed: 05.10.2019). (in Ukrainian)
6. Bogdan I. S., Derkach A. V. (2018) Pravovy'j rezhy'm oxorony' atmosferного povitrya v Ukrayini [Legal regime of atmospheric air protection in Ukraine]. Proceedings of the Vseukrayins'ka naukovo-prakty'chnoyi konferenciya (m. Odesa, 19 travnya 2018 r.) (eds. G. O. Ul'yanova, Yu. D. Batan, M. V. Sy'rotko), Odessa: Vy'davny'chy'j dim «Gel'vety'ka», pp. 18–21. (in Ukrainian)
7. Zakonodavchi xahody' ta biznes-shtymulyuvannya shhodo borot'by' iz zabrudnenniam povitrya u krayinax z roz-vy'nenoyu ekonomikoyu. Yevropejs'ky'j informacijno-doslidny'cz'ky'j centr. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29405.pdf> (accessed: 05.10.2019). (in Ukrainian)
8. Verhovna Rada Ukrayiny' (21.12.2010). Zakon Ukrayiny' «Pro Osnovni zasady' (strategiyu) derzhavnoyi ekolog-ichnoyi polity'ky' Ukrayiny' na period do 2020 roku» [Law of Ukraine «On the Main Principles (Strategy) of the National Environmental Policy of Ukraine for the Period until the Year 2020»], no. № 2818-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (accessed: 05.10.2019). (in Ukrainian)
9. Kopy'cya Ye. M. (2016) Pravovi zasady' normuvannya u galuzi oxorony' atmosferного povitrya [Legal basis of reg-ulation in the field of atmospheric air protection] (Ph.D. in Jurisprudence Thesis), Kharkiv: Yaroslav Mudryi National Law University. (in Ukrainian)
10. Gaxovy'ch N. G. (2008) Stan i problemy' ekologizaciyi promy'slovogo vy'robny'ctva [State and problems of green-ing of industrial production]. Economy of Ukraine, no. 4, pp. 73–81. (in Ukrainian)

УДК 349.6

Лозо Олена Вячеславівна

асистент кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Лозо Елена Вячеславовна

ассистент кафедры экологического права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Lozo Olena

Assistant of the Department of Environmental Law

Yaroslav Mudryi National Law University

Кордій Наталія Геннадіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кордий Наталия Геннадьевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Kordii Nataliia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

ПРАВОВОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ОТХОДОВ В УКРАИНЕ И ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

LEGAL DETERMINATION OF ELECTRONIC WASTE IN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION

Анотація. Стаття присвячена категорії електронні відходи в законодавчій базі України та Європейського Союзу. Досліджено проблемні аспекти нормативного оформлення та класифікації електронних відходів. Проаналізовано нормативну базу України та Європейського Союзу з даного питання.

Ключові слова: відходи, електронні відходи, класифікатор, Технічний регламент, директива.

Аннотация. Статья посвящена категории электронные отходы в законодательной базе Украины и Европейского Союза. Исследованы проблемные аспекты нормативного оформления и классификации электронных отходов. Проанализированы нормативную базу Украины и Европейского Союза по данному вопросу.

Ключевые слова: отходы, электронные отходы, классификатор Технический регламент, директива.

Summary. The article deals with the category of electronic waste in the legislation of Ukraine and the European Union. Problematic aspects of electronic waste regulatory and classification have been investigated. The normative base of Ukraine and the European Union on this issue is analyzed.

Key words: waste, electronic waste, classifier, technical regulation, directive.

Постановка проблеми. В останнє десятиліття світ зіткнувся з новою екологічною проблемою — проблемою відходів електричного та електронного обладнання (далі — ВЕЕО) або електронних відходів.

Зазвичай до них відносять комп'ютери, електронну оргтехніку, електронні пристрої для розваг, мобільні телефони, телевізори, холодильники та інші пристрої, якщо вони не використовуються за

призначенням, а також електронні пристрої, які використовувалися для обробки даних та телекомунікації як в приватних домашніх господарствах, так і на підприємствах. Питання, яке потребує уваги — дослідження ознак електронних відходів, які слугуватимуть основою для чіткої класифікації з метою визначення методів і характеру поводження з даною групою відходів.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемні питання даного питання ставали предметом розгляду таких вчених, як Г. В. Анісімова, О. В. Берюх, Г. П. Виговська, О. І. Заєць, М. В. Краснова, А. М. Мірошніченко, Л. І. Повякель, С. В. Сноз, О. М. Цигульова, О. М. Шуміло та інші. Проте деякі питання щодо класифікації електронних відходів залишаються актуальними і на цей час.

Мета статті. Комплексне дослідження поняття та ознак електронних відходів в Україні та Європейському Союзі та проведення порівняльного аналізу з цього питання було взято за мету публікації.

Виклад основного матеріалу. У законодавстві України існує загальне поняття «відходи», встановлене Законом України № 187/98-ВР. Відповідно до Закону «відходи» — будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення [1]. Даний перелік доповнює Державний класифікатор відходів ДК 005-96, включаючи такі, що утворені внаслідок природних та техногенних катастроф [2]. Щодо ознак відходів відповідно до наукових та законодавчих дефініцій можна визначити наступні: 1) втрата предметом властивостей для подальшого використання за цільовим призначенням; 2) відсутність у власника можливості й мотиву експлуатувати певний предмет з метою отримання позитивного результату від нього та ін. Виходячи з положень законодавства відходи класифікують: 1) залежно від сфери утворення — відходи виробництва, споживання і побутові відходи; 2) в залежності від рівня небезпеки і впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людини — безпечні й небезпечні відходи. Відповідно до Закону України «Про відходи» № 187/98-ВР до небезпечних відходів належать: токсичні, біологічні, вибухонебезпечні, вогнебезпечні та радіоактивні. Окремим видом відходів є електронні відходи.

Використане електричне та електронне обладнання в Україні становить значний вклад до твердих побутових відходів (далі — ТПВ), оскільки у зв'язку з відсутністю в країні докладного законодавчого регулювання щодо електронних відходів вони підпадають під визначення ТПВ та операції поводження з ними. Електронні відходи представляють одну з найбільш небезпечних груп серед складових ТПВ

з огляду на наступне. З одного боку, згідно з даними для переробки може бути використано близько 90% ВЕЕО, але в той же час при неправильному поводженні ВЕЕО можуть бути джерелом забруднення довкілля полімерними матеріалами та продуктами їх деструкції, стійкими органічними забруднювачами (СОЗ), антипіренами на основі полібромованих сполук), важкими металами (свинець, ртуть, кадмій, нікель, хром) тощо [3]. Негативна дія ВЕЕО на довкілля залежить від методів поводження з ними, і може проявлятися опосередковано внаслідок викидів, які мають місце при певному способі поводження через забруднення повітря, ґрунту, води. Токсичні речовини, які входять до складу електронних відходів, залишаються у водоймах, ґрунті та повітрі, а потім з їжею потрапляють як до сухопутних та морських тварин, так і до людини, а також до джерел питної води.

В українському законодавстві дефініцію «електронні відходи» встановлює Розпорядження Кабінету Міністрів України (далі — КМУ) «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» від 08.11.2017р. № 820-р. Згідно з цим документом відходи електричного та електронного обладнання — прилади, що працюють за допомогою електроенергії або електромагнітного поля, строк експлуатації яких закінчився або власник має намір їх позбутися шляхом утилізації чи видалення. Такі відходи мають у своєму складі різноманітні матеріали, а також небезпечні компоненти, що містять токсичні речовини, здатні забруднити навколишнє природне середовище і поставити під загрозу здоров'я людей у разі їх неналежної утилізації [4].

Варто відмітити, що в 2017 році була прийнята Постанова КМУ «Про затвердження Технічного регламенту обмеження використання деяких небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні» від 10.03.2017р. № 139 [5], установлює вимоги щодо обмеження використання небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні з метою забезпечення охорони здоров'я людини і захисту навколишнього природного середовища, включаючи екологічно безпечну утилізацію та видалення відходів електричного та електронного обладнання. У пункті 8.10 даної Постанови чітко визначено поняття електричне та електронне обладнання — обладнання, яке потребує електричного струму або електромагнітних полів для виконання хоча б однієї покладеної на нього функції, та обладнання для вироблення, передачі і вимірювання такого струму чи полів, що спроектоване для використання під напругою, яка не перевищує 1000 В для змінного струму і 1500 В для постійного струму. Також Додаток 1 до Технічного регламенту невичерпним переліком визначає категорії електричного та електронного обладнання, на яке поширюється дія Технічного регламенту обмеження використан-

ня деяких небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні. Це, наприклад, велика і дрібна побутова техніка, медичні вироби, освітлювальне обладнання та ін.

Позитивними аспектами даного документа є:

- 1) розділ «Запобігання», що передбачає наступне: електричне та електронне обладнання, що вводиться в обіг, у тому числі кабелі, запасні частини для його ремонту, повторного використання або оновлення функціональності чи модернізації виробничих потужностей, не повинне містити зазначені у додатку речовини в концентраціях, що перевищують максимально допустимі значення;
- 2) регламентація обов'язків суб'єктів, які беруть участь у відносинах, що пов'язані зі створенням, використанням та реалізацією електронних відходів. Так, наприклад, виробники під час введення електричного та електронного обладнання в обіг забезпечують, щоб воно було спроектоване та виготовлене відповідно до вимог, визначених цьому Технічному регламенті; у разі коли відповідність електричного та електронного обладнання вимогам, які застосовуються до нього, доведена процедурою оцінки відповідності, виробники складають декларацію про відповідність за формою і наносять знак відповідності технічним регламентам на готовий виріб; виробники зберігають технічну документацію та декларацію про відповідність протягом десяти років після введення електричного та електронного обладнання в обіг; виробники, які вважають або мають підстави вважати, що електричне та електронне обладнання, яке вони ввели в обіг, не відповідає вимогам цього Технічного регламенту, негайно вживають обмежувальних (коригувальних) заходів, необхідних для приведення такого обладнання у відповідність із зазначеними вимогами, вилучення його з обігу та/або його відкликання (залежно від обставин). Виробники негайно повідомляють про це відповідному органу державного ринкового нагляду та подають йому детальні відомості, зокрема про невідповідність такого електричного та електронного обладнання вимогам цього Технічного регламенту та вжиті обмежувальні (коригувальні) заходи. Щодо імпортерів, то вони, наприклад, вводять в обіг лише електричне та електронне обладнання, яке відповідає вимогам цього Технічного регламенту. Обов'язки розповсюджувачів полягають у наступному: розповсюджувачі під час надання електричного та електронного обладнання на ринку діють з належною увагою стосовно вимог цього Технічного регламенту, зокрема перевіряють, що на таке обладнання нанесено знак відповідності технічним регламентам, воно супроводжується необхідними документами, складеними згідно з вимогами законодавства про мови, а також, що

виробник та імпортер виконали вимоги, визначені відповідно Технічного регламенту.

Варто зазначити, що в Україні сформувалась презумпція відповідності у сфері поводження з електричним обладнанням. Дане положення викладено в Постанові КМУ «Про затвердження Технічного регламенту обмеження використання деяких небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні» від 10.03.2017р. № 139 й передбачає, що електричне та електронне обладнання, на яке нанесений знак відповідності технічним регламентам, на основі презумпції відповідності вважається таким, що відповідає вимогам цього Технічного регламенту, якщо відсутні докази протилежного [5]. Як наслідок, існує можливість зловживання суб'єктів даних відносин щодо дотримання вимог, викладених в Технічному Регламенті, зокрема.

Ефективність вирішення проблеми відходів електричного й електронного обладнання й устаткування значною мірою залежить від чіткої, прийнятної для всіх країн понятійної і термінологічної бази. У країнах ЄС існує дуже серйозне ставлення до заходів запобігання екологічним загрозам, пов'язаним з накопиченням небезпечних відходів взагалі, та ВЕЕО зокрема. Тут прийнято низку важливих директив, що стосуються управління відходами як у загальному контексті, так і окремими потоками відходів.

Базовою директивою ЄС щодо відходів є Рамкова Директива 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких Директив [6], яка запроваджує заходи із захисту навколишнього середовища та здоров'я людини шляхом запобігання або зниження негативних наслідків продукування та управління відходами, а також загального зменшення використання ресурсів та підвищення ефективності їх використання. Директива встановлює визначення таких понять як відходи, повторне використання, утилізація та ліквідація, а також закликає посилити заходи, які мають бути вжиті для запобігання утворенню відходів.

Директива 2002/96/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 27 січня 2003 року про відходи електричного та електронного обладнання (Директива WEEE, Директива ВЕЕО) [7] і Директива 2002/95/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 27 січня 2003 року про обмеження використання певних небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні (Директива RoHS) [8] з лютого 2003 р. стали складниками системи права ЄС щодо електронних відходів.

Метою Директиви 2002/96/ЄС є запобігання утворенню відходів ЕЕО і, крім того, повторне використання, переробка та інші форми їх відновлення з метою зменшення розміщення відходів та їх шкідливого впливу на довкілля. У Директиві 2002/96/ЄС наведено чітке визначення стосовно самого електричного й електронного обладнання, а також відходів електричного й електронного об-

ладнання та окремих його категорій. Згідно зі ст. 3 Директиви 2002/96/ЄС:

- 1) ВЕЕО: «електричне й електронне обладнання» або «ЕЕО» — це обладнання, належне функціонування якого залежить від електричних струмів або електромагнітних полів, а також створення, передачі й вимірювання таких струмів і полів, що належать до категорій, які визначені в Додатку ІА, ЕЕО розроблене для використання з максимально допустимою напругою, що не перевищує 1 000 В для змінного струму й 1 500 В для постійного струму;
- 2) «відходи електричного й електронного обладнання» або «ВЕЕО» — це електричне або електронне обладнання, яке є непридатним для використання, про що зазначено в підпункті «а» ст. 1 Директиви 75/442/ЄЕС 19, включаючи всі компоненти, складові вузли й витратні матеріали, які є його складовою частиною;
- 3) «ВЕЕО приватних домашніх господарств» — це ВЕЕО, які надходять від приватних домашніх господарств, комерційних, індустріальних, інституціональних та інших джерел, які через свої особливості й кількість, є подібними до відходів приватних домашніх господарств;
- 4) Досягненням Директиви 2002/96/ЄС стало те, що європейських виробників електричного та електронного обладнання (ЕЕО) та його комплектуючих зобов'язали брати на себе відповідальність за «долю» виробленого продукту після закінчення його терміну експлуатації, яка включає збір, утилізацію і переробку продукту. Виробники повинні були подбати і про фінансову сторону питання.

Таким чином, нормативне оформлення щодо поводження з електричним й електронним обладнанням, що охоплюються Директивами ЄС демонструє чіткість європейських підходів до визначення сфери дії та рамок застосування вказаних документів.

У сучасних умовах набуває вагомого значення не лише визначення поняття «електронні відходи» й окреслення об'єктів, які входять до вказаної категорії, але й здійснення їх класифікації, для точного визначення методів та порядку поводження з конкретним видом електронних відходів. Проте класифікацію електронних відходів в Україні можна вважати відсутньою. Чинний в Україні Класифікатор відходів ДК 005–96 [9] не відображає специфіку

утворення електронних відходів. У Державному класифікаторі відходів передбачено класифікаційне угруповання 774 «Відходи експлуатації, технічного обслуговування, ремонту та відновлення устаткування, обладнання» до складу якого входять відходи з кодом 7740.3.1.03 — обладнання електронне загального призначення зіпсоване, відпрацьоване чи не ремонтпридатне. Відходи, віднесені до цього коду, мають багатокомпонентний склад, що дуже відрізняється в різних типах такого обладнання.

На відміну від національної практики в європейському Переліку відходів (List of wastes) [10] відходи електричного та електронного обладнання виділено в окрему підгрупу 16 02, що сприятиме їх більш повному обліку та ідентифікації. Для сприяння збору, сортуванню, транспортуванню, вторинному використанню та відновленню, що включає вторинне перероблення, на електронному та електричному обладнанні з метою його ідентифікації та класифікації повинно бути зазначено:

- а) відповідна галузь промисловості, тип обладнання, наявність небезпечних компонентів (речовин) та комплектуючих;
- б) наявність та кількість дорогоцінних металів, в яких компонентах вони знаходяться.

Електронне та електричне обладнання повинне містити відповідне маркування безпосередньо на самому обладнанні чи на ярлику, яке повинно бути чітко видимим та легко розпізнаваним, зносостійким та надійним. Вказані вище відомості повинні бути внесені у паспорт (сертифікат) виробу.

Висновки. В Україні правове регулювання поводження з відходами має досить чітке та детальне нормативне оформлення. Проте на законодавчому рівні враховано здебільшого формальний аспект даного питання, наприклад, що стосується визначення основних принципів державної політики у сфері поводження з відходами. Як наслідок маємо зловживання під час здійснення практичної діяльності щодо сортування, оброблення (перероблення), утилізації, знешкодження та захоронення відходів, що утворюються в Україні. Тому детальне дослідження такого виду відходів як електронні, визначення їх технічних ознак та здійснення докладної класифікації на законодавчому рівні надасть можливість встановити ефективні правила технічного поводження з ними.

Література

1. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>.
2. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96 (Розділи А.1 — А.20): наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 29. 02. 1996 р. № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96>.
3. Torretta V, Ragazzi M, Istrate IA, Rada EC. Management of waste electrical and electronic equipment in two EU countries: A comparison // Waste Manag. 2013 Jan;33(1):117-22.

4. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80>.

5. Про затвердження Технічного регламенту обмеження використання деяких небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017р. № 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2017-%D0%BF>

6. Директива 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких Директив // OJ L 312, 22.11.2008, P. 3–30. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:312:0003:0030:en:PDF>

7. Директива 2002/96/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 27 січня 2003 року про відходи електричного та електронного обладнання // OJ L 37, 13.2.2003, P. 24–38. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:037:0024:0038:en:PDF>

8. Директива 2002/95/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 27 січня 2003 року про обмеження використання певних небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні // OJ L 77, 13.2.2003, P. 19–23. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:037:0019:0023:en:PDF>

9. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96 (Розділи Б.1–Б.8, В.1–В.5): наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 29. 02. 1996 р. № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb089217-96>

10. Commission Decision 2000/532/EC. — Official Journal, L 226, 6.9.2000, P. 3.

Товкун Ігор Миколайович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Товкун Игорь Николаевич

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры хозяйственного права*

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Tovkun Igor

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Business Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Приблуда Павло Миколайович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Приблуда Павел Николаевич

студент

Института прокуратуры и криминальной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Pribluda Pavlo

*Student of the
Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of
Yaroslav Mudryi National Law University*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЛІСТИНГУ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІТЕНТІВ НА ВАРШАВСЬКІЙ ФОНДОВІЙ БІРЖІ

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ЛИСТИНГА ЭМИТЕНТОВ НА ВАРШАВСКОЙ ФОНДОВОЙ БИРЖЕ

LEGAL REGULATION OF THE LISTING PROCESS OF UKRAINIAN ISSUERS ON THE WARSAW STOCK EXCHANGE

Анотація. На основі досліджень науковців та теоретиків права, а також користуючись світовою практикою надано характеристику поняття «лістинг». Проаналізувавши поняття, було здійснено аналіз проблеми розміщення акцій на Варшавській фондовій біржі. Наданий перелік українських компаній, котрі здійснюють розміщення акцій на варшавській фондовій біржі. Також було досліджено процедуру розміщення акцій на зазначеній фондовій біржі. Зважаючи на це, було проаналізовано українське, польське законодавство, а також загальноєвропейське профільне законодавство. Здійснено порівняння умов лістингу на польській біржі та на Українській фондовій біржі.

Ключові слова: акції, акціонер, акціонерне товариство, біржа, емісія цінних паперів, закон, законодавство, звіт, інвестор, капіталізація, лістинг, проспект, публічна пропозиція, торгівля, фондовий ринок.

Аннотация. На основе исследований ученых и теоретиков права, а также используя мировую практику было охарактеризовано понятие «листинг». Проанализировав понятие, был осуществлен анализ проблемы размещения акций на Варшавской фондовой бирже. Предоставлен перечень украинских компаний, которые осуществляют размещение акций на Варшавской фондовой бирже. Также было исследовано процедуру размещения акций на указанной фондовой бирже.

Исходя из этого, были проанализированы украинское и польское законодательство, а также общеевропейское профильное законодательство. Проведено сравнение условий листинга на польской бирже и на Украинской фондовой бирже.

Ключевые слова: акции, акционер, акционерное общество, биржа, эмиссия ценных бумаг, закон, законодательство, отчет, инвестор, капитализация, листинг, проспект, публичное предложение, торговля, фондовый рынок.

Summary. Based on the research of scholars and theorists of law, as well as using world practice, the characteristic of the concept of «listing» is given. After analyzing the concept, an analysis of the problem of placement of shares on the Warsaw Stock Exchange was carried out. A list of Ukrainian companies that sell shares on the Warsaw Stock Exchange is provided. The procedure of placement of shares on the specified stock exchange was also investigated. In view of this, Ukrainian, Polish and EU-wide profile legislation was analyzed. The terms of listing on the Polish Stock Exchange and the Ukrainian Stock Exchange are compared.

Key words: shares, shareholder, joint stock company, stock exchange, securities issue, law, legislation, report, investor, capitalization, listing, prospectus, public offering, trade, stock market.

Постановка проблеми. Проблема недостатності фінансування вітчизняного бізнесу в зв'язку з недостатністю коштів, а також надзвичайно високими відсотковими ставками при залученні кредитних ресурсів змушує компанії зі значним капіталом здійснювати продаж (розміщення) емітованих ними цінних паперів на фондовому ринку. Однією з досить успішних та територіально-наближених до України бірж є Варшавська фондова біржа. Для того щоб публічне акціонерне товариство здійснило лістинг, тобто її акції були допущені до торгів на біржі, необхідно пройти визначену законом процедуру. Процедура лістингу є досить складною, оскільки необхідно керуватися як законодавством країни, в якій зареєстрована компанія-емітент, так і міжнародними нормами, та нормами країни в котрій знаходиться відповідна біржа.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням лістингу, як категорії займалася ціла плеяда як вітчизняних, так і міжнародних науковців, серед них зокрема: Бойко І. О., Іванов Є. В., Старостенко Г. Г., Сьомченков О., Торшин Є. О., Фіщук І. М., Харченко Н. В., Ясінська Т. В.

Виділення не вирішеної раніше частини загальної проблеми. Проблема проходження процедури лістингу не знайшли свого відображення у наукових джерелах. Тому актуальним є дослідження вищезазначеного порядку та аналіз його основних положень.

Мета статті. Оскільки процедура лістингу є досить складною та включає в себе виконання ряду вимог, на прикладі Варшавської фондової біржі була розглянута відповідна процедура, згідно з чинним законодавством.

Виклад основного матеріалу. Розвиток економіки України є неможливим без зовнішнього інвестування. Враховуючи українські реалії, вітчизняним компаніям, котрі активно розвиваються необхідно задовольнити потреби в додатковому інвестуванні. Українські емітенти досить часто звертаються до іноземного ринку капіталу. Вихід на міжнародні біржі забезпечує відкритість публічних компаній, дає незаангажоване уявлення про їх вартість, забезпечує можливість залучення додаткових інвестицій та кредитів, формує позитивний імідж як серед компаній, так і серед інвесторів.

Розміщення акцій можливе лише після проходження процедури лістингу на певній фондовій біржі.

Лістинг — це процедура допуску цінних паперів компаній-емітентів до торгів на фондовій біржі. Він здійснюється шляхом реєстрації емітентів після відповідного лістинг-контролю якості та надійності компаній згідно з правилами конкретної біржі. Серед основних вимог до емітентів виділяють: розмір статутного капіталу, його структура, рівень рентабельності компанії, кількість акціонерів, обсяги емісії.

Основною метою лістингу є: своєчасне розкриття інформації про емітента, обсяги емісії, вартість цінних паперів, що може вплинути на рішення інвесторів або акціонерів; регулярна та своєчасна публікація інформації про емітента цінних паперів; одержання своєчасної інформації, яка дозволяє біржі належним чином виконувати свої функції щодо підтримки впорядкованого ринку цінних паперів даної компанії; забезпечення максимально можливої прозорості фондового ринку [1]. Тільки після того, як компанія «зареєструвала» на відповідній біржі свої цінні папери, її допускають до торгів.

Здійснюючи допуск цінних паперів до обігу та котирування, біржа ретельно перевіряє фінансово-економічний стан емітента, тільки після відповідної оцінки приймає рішення про включення певних цінних паперів до біржового реєстру. Як правило, цим займаються відділи лістингу на біржах.

Однією з найпривабливіших та досить перспективних міжнародних фондових бірж, є Варшавська фондова біржа (далі — Біржа). Свою діяльність вона почала 16 квітня 1991 р., в період розпаду економічного переформатування Польщі. Була однією з найбільш динамічних платформ та найбільшою національною біржею в Центрально-східній Європі.

З Варшавською біржею співпрацюють сьогодні 5 АТ, серед яких: Astarta Holdings, Kernel Holding, Ovostar. На біржі навіть існує спеціальний індекс WIG-Ukraine. Головний ринок Біржі призначений в основному для успішних підприємств з досвідом, котрі досягли значних фінансових успіхів. Цей ринок призначений для компаній, які є високорозвиненими, здійснюють первинне публічне розміщення акцій та мають намір провести чергове розміщення,

зацікавлені залученням капіталу обсягом від трьох і більше мільйонів євро; чиї основні інвестори приймають рішення про довгострокове розповсюдження капіталу серед менших інвесторів, особливо фінансових інвесторів, розуміють біржу та ринок капіталу як місце для фінансування свого розвитку хоча б у перспективі декількох років [2].

Для розміщення акцій на Біржі акціонерні товариства — резиденти України повинні відповідати вимогам лістингу та пройти певну процедуру.

По-перше, лише акціонерне товариство може бути емітентом акцій. Власники інших товариств повинні перетворити його в акціонерне товариство або створити акціонерне товариство та «передати» йому активи інших суб'єктів господарювання. Після цього Загальні збори аукціонерів повинні прийняти рішення про здійснення публічної пропозиції акцій, затвердити заяву про допуск акцій до торгів на регульованому ринку.

Так відповідно до статті 34 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» публічна пропозиція цінних паперів — пропозиція звернена до невизначеного кола осіб, про придбання цінних паперів за ціною та на умовах, визначених такою пропозицією, що здійснюється з урахуванням вимог, встановлених цим Законом; подання заявки про допуск цінних паперів до торгів на фондовій біржі в частині включення до біржового реєстру вважається здійсненням публічної пропозиції [3] та статті 5 закону України «Про акціонерне товариство» публічну пропозицію власних акцій може здійснювати виключно публічне акціонерне товариство; якщо приватне акціонерне товариство має намір здійснити публічну пропозицію власних акцій, загальні збори такого товариства разом з прийняттям рішення про здійснення публічної пропозиції власних акцій повинні прийняти рішення про зміну типу товариства з приватного на публічне [4].

Допуск до торгів вимагає підготовки та оприлюднення проспекту емісії. Акціонерні товариства (далі — АТ) повинні зареєструвати його в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку. Вимоги до проспекту емісії містяться в ст. 35 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок». Також його зміст повинен відповідати Регламенту комісії (ЄС) № 809/2004 від 29 квітня 2004 року (далі — Регламент). Так в ст. 3 Регламенту зазначений мінімум інформації, що може бути включено в проспект, зокрема він повинен складатися з комбінацій реєстрів та стандартних блоків, зазначених в відповідних статтях, в залежності від типу цінних паперів, також містити інформацію відповідно до додатків до цього проспекту.

Після цього АТ повинно звернутися до польського управління фінансового нагляду для затвердження проспекту (далі — Управління). Після розгляду та консультацій з потенційним емітентом Управління прийме рішення про затвердження проспекту. Публічна пропозиція, включаючи затвердження проспекту повинна відповідати Закону Польщі від

29 липня 2005р «Про пропозиції та умови впровадження фінансових інструментів в систему організації торгівлі публічної компанії».

Наступним кроком є розміщення публічної пропозиції. Процес складається з двох основних фаз:

1. Попередній маркетинг: представлення аналітичного звіту про емітента аналітиком інвестиційної фірми (або аналітиками інвестиційних фірм), адресованим інституційним інвесторам;

2. Маркетинг: презентація компанії керівництвом емітента як ключова фаза розміщення після публікації проспекту.

Переглянувши попит на акції, компанія приймає рішення про випуск в продаж акцій у публічній пропозиції, а також про кількість цінних паперів, які будуть запропоновані, розбиті на транші та адресовані конкретним групам інвесторів.

Перший лістинг на Варшавській фондовій біржі.

Перед випуском цінних паперів на біржу емітент повинен подати відповідні документи до Центрального депозитарію цінних паперів Польщі разом із заявою про реєстрацію цінних паперів, які підлягають введенню в біржову торгівлю. Акціонерне товариство подає до Біржі заявку на випуск акцій та їх доступ до торгів на основному ринку біржі. Заявка повинна включати, окрім іншого, проспект, затверджений Управлінням. Акції можуть бути допущені до торгів на біржі (на основному чи паралельному ринку) за умови, що:

1. Відповідний інформаційний документ підготовлений та затверджений відповідним органом нагляду, а саме Управлінням;

2. Передача акцій не обмежена;

3. Жодного провадження у справі про банкрутство чи ліквідацію щодо емітента не триває;

4. Капіталізація компанії дорівнює щонайменше 60 000 000 PLN або еквівалент 15 000 000 євро;

5. Акціонери, кожен з яких може мати менше 5% голосів на зборах акціонерів, мають що найменше: 15% акцій, про які йдеться в заяві на допуск до біржових торгів; та 100 000 акцій, про які йдеться в заяві на допуск до біржових торгів, вартістю щонайменше 4 000 000 PLN або еквівалентом PLN в розмірі 1 000 000 EUR, обчисленому виходячи з останньої ціни продажу або випуску;

6. Акції утримуються такою кількістю акціонерів, що дає достатні підстави для розвитку ліквідності біржових торгів.

Разом із заявою про вступ емітент повинен представити Біржі висновок інвестиційної фірми про виконання вимог допуску до біржових торгів. Акції можуть бути допущені до біржових торгів на основному ринку за такої додаткової умови: добуток кількості всіх акцій та прогнозованої ринкової ціни акцій, про які йдеться в заявці, дорівнює щонайменше еквіваленту PLN в розмірі 1 000 000 євро. Акціонери, кожний з яких може мати не більше 5% голосів на зборах акціонерів, володіють не менше 25% акцій, про які йдеться у заяві на вступ, або акціонерів, кожний з яких може мати

не більше 5% голосів на зборах акціонерів, володіти принаймні 500 000 акцій компанії вартістю, що становить принаймні еквівалент PLN17 000 000 EUR.

Емітент повинен опублікувати фінансову звітність з висновком аудитора принаймні за три фінансові роки, що передують подачі заяви про вступ, або існує обґрунтований інтерес компанії або інвесторів, і компанія опублікувала інформацію, необхідну для інвесторів для оцінки її фінансового стану та ризику, пов'язані з придбанням акцій, зазначених у заяві.

Розглядаючи заявку на допуск цінних паперів до біржових торгів, Правління Варшавської біржі враховує:

1. Поточне та прогнозоване фінансове становище емітента, зокрема прибутковість, ліквідність та кредитоспроможність, а також інші фактори, що впливають на фінансові результати емітента;

2. Перспективи зростання емітента, зокрема техніко-економічне обґрунтування інвестиційних планів із врахуванням джерел фінансування;

3. Досвід та компетентність членів органів управління та нагляду емітента;

4. Умови, на яких випускалися цінні папери, та їх відповідність правилам публічної біржової торгівлі, викладеним у спільних рішеннях Наглядової ради та Правління Біржі;

5. Безпеку біржової торгівлі та інтереси учасників торгів.

Емітент повинен подати заявку на допуск до біржових торгів безпосередньо до Правління Біржі у форматі, доступному на Біржі. Правління Біржі приймає рішення про допуск до біржових торгів протягом 14 днів з дати подання заяви.

Детальні умови прийому акцій до біржових торгів викладені в Правилах біржі (Глава II Правил) та Положенні Міністра фінансів від 12 травня 2010 р. Про детальні умови, які повинні бути виконані ринком офіційних біржових торгів та емітентами цінних паперів, допущених до торгів на такому ринку.

Після допуску акцій АТ до торгів на Біржу, вони зобов'язані публікувати поточну інформацію та періодичні звіти.

АТ що пройшли лістинг зобов'язані публікувати такі періодичні звіти:

- щоквартальний звіт, що містить скорочену фінансову звітність;
- проміжні звіти за перше півріччя фінансового року, що містять скорочену фінансову звітність;
- річний звіт.

Вимоги до лістингу на Варшавській фондовій біржі є дещо відрізняються в порівнянні з Українською фондовою біржею (далі — УФБ). Проаналізувавши Додаток № 10 до Правил УФБ, можна помітити такі відмінності:

1. Власний капітал емітента на УФБ 300 000 000 грн, в порівнянні з 15 000 000 EUR на Варшавській фондовій біржі.

2. Для розміщення акцій на УФБ емітент повинен існувати протягом 3х років, таке обмеження на Варшавській Біржі не встановлено.

3. УФБ встановлює кількісний склад акціонерів емітента — не менше 150 осіб, а свою чергу на Варшавській Біржі цього обмеження не встановлено, однак існує вимога, що акціонери повинні мати 100 000 акцій, про який йдеться в заяві на допуск до біржових торгів, вартістю щонайменше 4 000 000 PLN.

4. Щодо висновку незалежного аудитора, на УДФ — необхідно щоб була проведена щорічна аудиторська перевірка не менше двох останніх років, на Варшавській Біржі — не менше трьох років.

Висновок. Варшавська фондова біржа є одним найбільш привабливих європейських місць для розміщення акцій українськими емітентами. Ринок Біржі є досить активним і за кількістю первинних розміщень акцій займає лідируючу позицію в Європі. Таким чином вона є досить привабливою для українських компаній. Своє визнання та популярність вона досягла через простоту процедури лістингу та «невисокі» критерії для входу. Лістинг на Біржі має свої переваги, зокрема умови розміщення акцій на біржі є загальним для всіх ринків. Пройшовши лістинг на Біржі, українська компанія отримує право торгувати акціями на будь-якій іншій провідній фондовій біржі Європи.

Література

1. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. 504 с. (Інституційні засади розвитку банківської системи України). 261–262 с.
2. Старостенко Г. Г. Первинне публічне розміщення акцій на Варшавській фондовій біржі: український погляд / Г. Г. Старостенко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби. 2011. № 1. С. 549–558.
3. Закон України Про цінні папери та фондовий ринок від 23.02.2006 № 3480-IV // Офіційний вісник України. 2006 р. № 16. ст. 61.
4. Закон України Про акціонерні товариства від 17.09.2008 № 514-VI // Урядовий кур'єр. 2008 р. № 202.
5. Фицук І. М. Переваги та недоліки первинного розміщення акцій в умовах глобалізації фондового ринку / І. М. Фицук // Формування ринкових відносин в Україні. 2010. № 9. С. 48.
6. Офіційний сайт Варшавської фондової біржі. URL: www.gpw.pl
7. Ясінська Т. В. Особливості залучення капіталу шляхом первинного публічного розміщення акцій на іноземних фондових ринках / Т. В. Ясінська, І. С. Процик // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. № 11. С. 135–140.

УДК 341.24(477)

Шварцева Марія Ігорівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Шварцева Мария Игоревна

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Shvartseva Maria

Candidate of Juridical Sciences,

Assistant of the Department of International Law

Yaroslav Mudryi National Law University

Засядівко Юлія Віталіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Засядивко Юлия Витальевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Zasiadivko Yulia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

ПОБРАТИМСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ МІСТАМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ

ПОБРАТИМСКИЕ СВЯЗИ МЕЖДУ ГОРОДАМИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЕВРОИНТЕГРАЦИЮ УКРАИНЫ

RELATIONSHIPS BETWEEN TWIN AND THEIR IMPACT ON THE EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

Анотація. У статті розглянуто чинники формування та розвитку інституту побратимського зв'язку між містами, визначені основні проблеми налагодження партнерських та побратимських зв'язків та шляхи їх вирішення. Встановлено наслідки впливу цього інституту на євроінтеграцію.

Ключові слова: міста-партнери, міста-побратими, співробітництво, міжнародні зв'язки, євроінтеграція.

Аннотация. В статье рассмотрены факторы формирования и развития института побратимских связей между городами, определены основные проблемы налаживания партнерских и побратимских связей и пути их решения. Установлено последствия влияния этого института на евроинтеграцию.

Ключевые слова: города-партнеры, города-побратимы, сотрудничество, международные связи, евроинтеграция.

Summary. The article considers the factors of formation and development of the twinning institute between cities, identifies the main problems of establishing partnerships and twinning and ways of solving them. The consequences of this institute's influence on European integration are established.

Key words: partner cities, twin cities, cooperation, international relations, European integration.

Постановка проблеми. Встановлення Україною євроінтеграційного вектору у сфері зовнішньої політики дало поштовх для зміцнення партнерських взаємовідносин з різними європейськими країнами, зокрема через співпрацю міст-побратимів. Хоча українські міста і мають високий рівень побратимських зв'язків, досі відсутня чітка стратегія ефективного розвитку такої взаємодії з боку органів як державної, так і місцевої влади. Проте, необхідність їх використання має важливе практичне значення, оскільки така форма співпраці стає ресурсом якісних суспільних зрушень у напрямі утвердження європейських демократичних цінностей. Побратимство міст — це досить потужний інструмент інституціональної розбудови міжнародного співробітництва в Європі, який організовує динамічний інформаційний, технологічний, професійний обмін досвідом між країнами, а також розширює поле громадських ініціатив з метою розвитку громадянського суспільства. Саме тому вивчення феномену міст-побратимів, важелів його активізації та наслідків впливу на розвиток в Україні є актуальною темою для дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Партнерські й побратимські зв'язки між містами України та інших держав стали досить активно висвітлюватися в літературі. Найчастіше інформація про побратимські зв'язки подається на інтернет-сайті Асоціації міст України та громад, у журналі «Економічний часопис-XXI». Теоретичні аспекти цього питання розглядав А. Є. Прокопенко, аналізуючи підвищення самостійності міст та діяльність міжнародних організацій, які регулюють роботу місцевих громад у сфері міжнародних відносин. Дану проблематику порушено у працях Б. В. Громова, О. І. Фарізова. Окремі аспекти висвітлено в роботах Н. Оляніної, А. Горбунова, М. Радавсько, М. Клімова, О. Соскіна, М. Баймуратова, С. Мерзлякової. Проте, особливостям формування, розвитку, функціонування та впливу співпраці між українськими та європейськими містами приділено мало уваги, що і зумовило завдання цього дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Виявлення основних особливостей функціонування партнерських та побратимських зв'язків міст, їх впливу на розвиток міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні та з'ясування механізму активізації такої взаємодії в контексті європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Витоки співробітництва між містами сягають ще стародавніх часів, коли між ними почали використовуватись зовнішні зв'язки у діяльності. Проте, саме поняття «міста-побратими» набуло поширення лише після закінчення Другої світової війни. Саме з 1950-х років їх кількість поступово почала зростати та закріплюватися як форма міжнародної співпраці у Західній Європі. У 1990-х така взаємодія зазнала розквіту у Східній Європі як муніципальна співпраця з надання матері-

альної допомоги [1]. У Радянському Союзі, у складі якого досить довго перебувала й Україна, встановлення партнерських контактів мало централізований характер, адже, як правило, воно ініціювалось вищими центральними органами, а не самими містами. Проте після здобуття незалежності колишніми радянськими республіками розвиток побратимського руху активізувався. Зокрема в Україні у червні 1992 року була заснована Асоціація міст України та громад. З 1995 року ця організація отримала назву — Асоціація міст України і до сьогодні продовжує діяти з метою підтримання курсу ринкових реформ та збільшення кількості економічних зв'язків, реалізації спільних інтересів. За даними Центру політико-правових реформ в Україні «станом на 2013 рік обласні центри України співпрацювали з близько 300 адміністративно-територіальними одиницями, 161 з яких — у країнах — членах Євросоюзу [2]. З огляду на домінуючу більшість міст-побратимів України у Польщі, Німеччині, Словаччині та інших європейських державах, можна зробити висновок про те, що перевагу отримав Західний геополітичний вектор формування побратимського співробітництва. Серед основних чинників його обрання можна виділити:

1. Євроінтеграційний. Зафіксований у Конституції напрям європейської інтеграції для українських міст виступає засобом для проведення якісних внутрішніх реформ, побудови ефективної системи місцевого самоврядування з урахуванням досвіду у проведенні таких змін зарубіжних колег, що пройшли подібний шлях перетворень.

2. Економічний. В умовах ХХІ століття, яке характеризується збільшенням значення економіки в діяльності держави, досить часто угоди про побратимські зв'язки між містами передують спільні підприємства, проекти із підвищення інвестиційного клімату міст, ярмарки і виставки з рекламою товарів та послуг для задоволення власних потреб. З метою підтримання як держав-членів, так і тих, хто прагне вступити, інвестором нерідко виступає Європейський Союз.

3. Історичний. Історичні умови, пов'язані з тривалим перебуванням України у складі різних країн посприяли формуванню схожої ментальності, спільних традицій та культури. Варто брати до уваги і наявність тісних взаємозв'язків між жителями міст, у тому числі і родинних.

4. Етнокультурний. Він простежується у тому, що українські міста часто братаються з тими зарубіжними містами, які мають дуже схожі культурно-етнічні характеристики: традиції та звичаї, мову чи релігійні переконання. Окрему роль відіграє діяльність осередків національних меншин. Яскравими прикладами такого співробітництва є прикордонні території, а саме: Ковель та Хелм, Львів і Перемишль.

Міста знаходять побратимів різними шляхами. У одних випадках — «зверху вниз», через співпрацю органів місцевої влади, у інших — «знизу вгору»

через діяльність окремих груп мешканців (коли навчальні заклади або спортивні клуби починають працювати за партнерськими програмами). Проте досить часто такі домовленості залишаються лише «угодами на папері», оскільки взаємодія носить короточасний характер на період реалізації певного проекту або здійснюється тільки у конкретній сфері. У більшості випадків на офіційних сайтах органів місцевої влади можна знайти перелік міст, з якими встановлено партнерські відносини, а інформація щодо їх конкретних результатів, як правило, відсутня. Крім того, існує проблема відсутності комплексної юридичної, фінансової, консультативної підтримки з боку держави. Зокрема, чинне законодавство не передбачає чітко визначеного обсягу повноважень органів місцевого самоврядування у сфері реалізації міжнародного співробітництва, хоча в умовах євроінтеграційного курсу України це могло б посприяти його налагодженню.

У багатьох документах ЄС акцентується увага на транскордонному співробітництві і функціонування євро регіонів, побратимстві та міжнародній технічній допомозі [1]. Проте, для функціонування партнерських відносин між містами України та Західної Європи і підвищення ролі міст як міжнародних акторів відповідно до європейських стандартів слід активізувати налагодження цих зв'язків.

У першу чергу, слід покращити інституціональне забезпечення побратимського співробітництва міст. Воно включає розробку нормативно-правових актів з визначення обсягу повноважень представників місцевої влади щодо взаємодії з міжнародними організаціями, дипломатичними установами, громадськими організаціями та благодійними фондами. Крім того, важливе значення має створення відповідних структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, які зможуть співпрацювати з громадськістю, інформувати її про результати своєї роботи, консультуватися з громадянами, залучати додаткові ресурси для власного розвитку і повною

мірою використовувати різні види технічної і грошової допомоги, право участі у спільних управлінських проектах.

Партнерські зв'язки будуть особливо ефективними тоді, коли вони діятимуть як результат розвитку конкретних громадянських локальних ініціатив із залученням мешканців міста. Крім обміну делегаціями, органам місцевої влади варто враховувати інтереси місцевої громади у сфері побратимської співпраці. Першочерговим етапом у цьому процесі є з'ясування потреб громади шляхом громадських обговорень, повноцінне визначення яких сприятиме подальшій ефективній реалізації.

Прогресивним кроком до зближення з європейськими містами може стати розробка стратегії розвитку міста, створення своєрідного «бренду», який буде відображати унікальні особливості міста. На сьогодні така практика вже існує, проте переважно в обласних центрах. А саме: у Львові, Києві, Одесі, Чернівцях, Запоріжжі, Чернігові та інших. Хоча активна презентація історико-культурної спадщини, історії міста, інвестиційних переваг може зробити будь-яку територію привабливою не лише для туризму, а й для комплексного міжнародного співробітництва. Вдало сформований образ унікальності може створити основу для надходження інвестицій і реалізації міжнародних проектів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Співробітництво міст-побратимів передбачає тісні дружні відносини, проте в контексті європейської інтеграції воно набуває нових якісних характеристик. Воно стало додатковим інструментом інтеграції, фактором надходження іноземних інвестицій, важливих нормативних та інституціональних змін. Побратимство міст перестало бути виключно культурною взаємодією. Воно набуло конкретної проектно-економічної форми. Саме тому активізація міжнародного співробітництва між містами є одним із пріоритетів у межах європейської інтеграції України.

Література

1. Сидоренко Н.О. Інструменти активізації міжнародного співробітництва муніципалітетів в Європі / Наталя Олегівна Сидоренко // Публічне адміністрування: теорія та практика. Електронний збірник наукових праць. Дніпропетровськ.: ДРІДУ НАДУ. 2011. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01\(5\)/11snosme.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01(5)/11snosme.pdf)
2. Сидоренко Н.О. Питання участі органів місцевого самоврядування України в міжнародному співробітництві / Наталя Олегівна Сидоренко. 2014. URL: <http://www.pravo.org.ua/ua/news/5108->
3. Стрижак А.Ю. Вплив партнерських та побратимських зв'язків міст на розвиток міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні / Анастасія Юріївна Стрижак // Науковий журнал «Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління». 2014. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nzhm_2014_1_39%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nzhm_2014_1_39%20(6).pdf)

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 14 (76)

2 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2019

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»
Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12
Контактний телефон: +38 (067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Підписано до друку 15.11.2019. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.
Умовно-друкованих аркушів 7,21. Тираж 100.
Замовлення № 398. Ціна договірна.
Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.